

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Rok obhajoby: 2014

Ľudmila Miškaňová

Ústav jižní a centrální Asie
Studijní obor: Mongolistika

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

**Současné trojdimenzionální umění v
Ulaanbaataru v širších souvislostech
umělecké scény**

**Modern three- dimensional art in
Ulaanbaatar in broader consequences of
the art scene**

Autorka diplomové práce: Ludmila Miškaňová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Alena Oberfalzerová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2014

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu“.

V Praze dne 31. května 2014

.....
podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Aleně Oberfalzerové, Ph.D. a Mgr. Veronice Zikmundové, Ph. D. za vstřícný přístup, odborný dohled a cenné rady a připomínky, které mi při vypracování této bakalářské práce poskytly.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá systematickým popisem současného trojdimenzionálního umění v Ulaanbaataru a zaměřuje se na sochařství a instalace. Nejprve stručně popisuje historii mongolského sochařství. Následující kapitola popisuje výtvarnou scénu v Ulaanbaataru prostřednictvím vybraných uměleckých osobností. Zobrazují hlavní náměty a způsoby tvorby současných děl. Závěr práce shrnuje základní rysy současného trojdimenzionálního umění, vlivy které na něj působí a tendence jeho vývoje.

Klíčová slova

umělec

sochař

sochařství

Mongolsko

Ulaanbaatar

výtvarné umění

trojdimenzionální umění

dekorativní umění

současná výtvarná scéna

tradiční socha,

instalace

Annotation – Modern three- dimensional art in Ulaanbaatar in broader consequences of the art scene

The bachelor's thesis deals with systematic description of contemporary three dimensional art in Ulaanbaatar and specializes in sculpture and installation. At first it shortly describes the history of mongolian sculpture. The following chapter focuses on the characterization of art scene in Ulaanbaatar through selected artists. It portrays the main topics and processes of creation of contemporary works of art. The conclusion of the thesis summarizes the main characteristics of contemporary three dimensional art, influences on the creation and current tendencies.

Key words

artist

sculptor

sculpture

Mongolia

Ulaanbaatar

fine art

three dimensional art

decorative art

contemporary art scene

traditional sculpture

installation

Obsah

Úvod.....	8
1. Zdroje, metodologie a struktura bakalářské práce.....	11
1. 1 Zdroje.....	11
1. 2 Metodologie.....	13
1. 3 Struktura bakalářské práce.....	14
2. Historie mongolského sochařství.....	15
2. 1 Nomádké umění.....	15
2. 2 Das'i Namdakov a sny o nomádech.....	17
2. 3 Od jeleních kamenů ve stepích k dnešnímu Ulaanbaataru.....	20
2. 4 Vznik současného umění.....	25
3. Současné trojdimenzionální umění v Ulaanbaataru.....	28
3. 1 Tradiční socha.....	28
3. 1. 1 Ganhu'ugiin Pu'revbat a trojdimenzionální mandaly.....	28
3. 1. 2 Namhaidagviin Orgil a burhanové.....	29
3. 1. 3 Su'hbaatariin Badral a moudrost předků.....	31
3. 1. 4 Ayurzaniin Oc'irbold a skryté věci.....	32
3. 1. 5 Ad'yaabazariin C'adraabal a velbloudi v říji.....	35
3. 1. 6 Mathieu Gabarra a pneumatiky ze stepi.....	36
3. 1. 7 Další díla.....	40
3. 2 Instalace.....	42
3. 2. 1 Davaagiin Dorz'derem a život v lůně.....	43
3. 2. 2 Sedbazariin Ganzug a láska k tradici.....	46
3. 2. 3 D. Batholboo a tráva s vodou.....	47
3. 2. 4 Z'argalsaihanii Anunaran a teplo domova.....	48
3. 2. 5 Ulambayariin Narbayasgalan a parlament na talíři.....	49
3. 3 Dekorativní umění.....	52
3. 4 Několik poznámek k sochařskému vzdělání.....	53
3. 4. 1 Žáci Su'hbaatariin Badrala.....	54
3. 4. 2 Žáci Anu a Zaye.....	55
3. 4. 3 Zahraniční vzdělání.....	55
3. 5 Několik poznámek k celkovému vzhledu Ulaanbaataru.....	56
Závěr.....	65
Seznam použité literatury a informátorů.....	68

Úvod

V trojdimenzionálním umění, jehož těžištěm je beze všech pochybností sochařství, se dnes děje mnohé. Umělci neustále nacházejí rafinovanější, nebo naopak obzvláště přímé způsoby vyjadřování a pořadatelé výstav jsou v popiscích děl čím dál častěji nuceni používat tajuplné *mixed media*¹. Příkladem těchto divů moderního umění může být *shadow art*² azerbajdžánského umělce Rashada Alakbarova nebo *Museum Subacuático de Arte (MUSA)*, které se nachází v Karibském moři poblíž mexického Cancúnu.³ V České republice v poslední době vzbuzuje pozornost veřejnosti zejména David Černý, tvůrce *Růžového tanku* či *Miminek Babies*, černých laminátových soch deseti miminek, která byla umístěna na Žižkovském vysílači. Jak to však vypadá v Mongolsku? Světové dějiny umění ve věci mongolského umění vytrvale mlčí. Znamená to, že se v Mongolsku nic zajímavého neděje nebo je tomu naopak? To je otázka, kterou se pokusím zodpovědět ve své bakalářské práci.

Předmětem mé práce je trojdimenzionální neboli trojrozměrné umění v Ulaanbaataru s výjimkou architektury. Téma mongolského trojdimenzionálního umění je v rámci pražské mongolistiky dosud neprobádané, proto by moje práce mohla být v tomto poli přínosem. K rozhodnutí zvolit si tak široké téma mě přivedla úplná absence vědeckého zpracování této oblasti. Nesnažím se sestavit pouhý seznam sochařů nebo uměleckých děl, ale spíše poskytnout čtenáři co nejlepší představu o námětech a způsobu tvorby umělců a o současných trendech, které se v jejich dílech odrážejí. Při popisování trojdimenzionálního umění je nutné vzít do úvahy, že umění dnes nemá žádné ostře členěné kategorie a hranice, což se pokusím podrobně vysvětlit v následujících kapitolách. Umělci využívají nové prostředky a materiály, neustále experimentují s různými způsoby vyjádření a přesahují až do disciplin, jakými jsou divadlo nebo věda. Tento fakt ovlivnil mou práci ve dvou směrech. Zaprvé jsem se v mnohých případech neodvážila užít pojmů „sochař“, jelikož u člověka, který se vyjádří v jednom případě sochou, jindy zase instalací nebo i divadlem, je mnohdy obezřetnější užít slova poněkud širšího a vágnějšího - umělec, k čemuž jsem se uchýlila hned několikrát. Zadruhé i když pojmám mongolské trojdimenzionální umění ve formě jeho tří nejvýznamnějších složek – sochy, instalace a dekorativního umění, nemohu se úplně vyhnout přesahům do jiných disciplin, a proto se k objasnění souvislostí budu

<1> Smíšená media.

<2> *Shadow art* je vytváření obrazu prostřednictvím stínů různých objektů.

<3> Toto největší podmořské muzeum světa pozůstává ze 400 soch zobrazujících lidské postavy v životní velikosti, jejichž autorem je britský sochař Jason De Caires Taylo. Instalace proběhla před dvěma lety a od té doby se jeho díla pomalu stávají umělými útesy, přitahují mořský život a spolu s ním se neustále proměňují, čímž autor zamýšlel upozornit na vliv člověka na životní prostředí.

muset zmínit i o jiných uměleckých kategoriích. Těmito se však zabývám jenom v míře nezbytné k popsání trojdimenzionálního umění.

U kategorií, které lze rozpoznat v rámci mongolského trojdimenzionálního umění, je pro mě základem sochařství, a to jak moderní, tak i tradiční. I když dnešní umělci rádi experimentují, neklesá ani zájem o tradiční způsob tvorby, a tak je nezbytné věnovat náležitou pozornost oběma. Instalace jsou naopak prvkem zcela novým, a přece velmi významným pro svou schopnost dynamicky spojit tradiční a současnou tvář mongolského umění. Třetí kategorií je dekorativní umění. U moderních způsobů vyjádření, které se projevují jak v sochařství a instalacích, tak i v dekorativním umění, je nejvýraznějším *striit art*. *Striit art*⁴ je fenoménem, který nové generaci umělců usnadňuje vyjadřovat názory na problémy ve sféře moci a politiky, ve sféře ochrany přírody a vyjadřovat jiné obavy z globalizace světa.

Cílem mé práce je popsat základní rysy umělecké scény v Ulaanbaataru, přičemž se budu zabývat trojdimenzionálním uměním s výjimkou architektury, jeho tématy, využíváním materiálů, způsobem tvorby, rozdíly a souvislostmi tradičního a moderního, jakož i evropského a mongolského umění. Nesnažím se o vyčerpávající popis, což mi ostatně rozsah bakalářské práce ani neumožňuje, ale pokouším se zachytit významné rysy a specifčnost mongolské umělecké scény v kontextu prostředí a souvisejících vlivů. Doufám, že moje informativní práce se stane inspirací pro další zkoumání mongolského trojdimenzionálního umění.

<4> *Striit art* je jakékoliv umění vytvářené na veřejných místech. Patří sem jak dvourozměrná, tak i trojrozměrná díla. Ve světě, jakož i v České republice, se užívá anglického termínu *street art*, v Mongolsku je však tento termín modifikován, protože Mongolové obyčejně při přebírání anglických slov upřednostňují jejich zápis ve fonetické podobě. Příkladem je článek „*O'gloonii surprise*“ *Striit art* v časopisu *Niisrel guide* z roku 2012. V článku se pak objevuje také formulace *o'gloonii syurpriz*.

1. Rashad Alakbarov: bez názvu⁵

2. Jason De Cayres Taylor: *Museum Subacuático de Arte*⁶

<5> <http://www.moillusions.com/2012/04/the-art-of-shadow-and-light.html>

<6> <http://www.national-geographic.cz/detail/stovky-soch-na-dne-oceanu-nejvetsi-podmorska-galerie-na-svete-16607/>

1. Zdroje, metodologie a struktura bakalářské práce

Cílem práce je popsat trojdimenzionální umění v Ulaanbaataru, základní rysy umělecké scény, náměty a způsoby tvorby umělců a současné trendy, které se v jejich dílech odrážejí.

1. 1 Zdroje

Jak zmiňuje Rebeka Prachařová ve své bakalářské práci s názvem *Současná výtvarná scéna v Ulánbátaru* z roku 2012, literatury v oblasti mongolského umění je stále nedostatek. Základní informace k uvedení do problematiky sochařství mi poskytla publikace *Světové dějiny umění* z roku 2004, jejímž autorem je *A. Chatelet a kol.* Významné mezníky mongolského umění zachycuje *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*⁷ vydaný rovněž v roce 2004 a sborník spolku *Union of Mongolian Artists*,⁸ publikovaný v roce 2010 a zahrnující nejlepší práce širokého okruhu mongolských umělců za posledních deset let. Předmluvu k tomuto sborníku napsal Cultemiin Enhz'in, současný prezident spolku UMA, který studoval ve východoněmecké Vysoké škole výtvarných umění *Hochschule für Bildende Künste* a v osmdesátých letech byl jedním z prvních umělců, kteří se začali věnovat abstrakci. Zdroje takového charakteru ovšem můžou poskytnout jenom obecnou představu a základ pro výzkum.

Nejvděčnějším a nejcennějším zdrojem při psaní práce proto pro mě byly návštěvy výstav a rozhovory s informanty, z nichž mohou zmínit učitele nové generace sochařů na *Du'rsleh urlagiin ih surguuli*⁹ S. Badrala, malířky Anu a Zayu z uměleckého seskupení pěti mladých žen s názvem *Nomad wave performance art group*¹⁰ a umělce Ulambayariin Narbayasgalana, který se v současnosti zaměřuje na téma politiky a moci.

Další důležitý zdroj pro mne představují propagační materiály autorů k výstavám. K těmto menším publikacím patří například *Contemporary Art: From Imagination To Creation (To'soolloos Bu'teel Hu'rtel)*,¹¹ sborník k výstavě deseti umělců, jejichž cílem bylo vyjádřit se unikátním, individuálním stylem prostřednictvím rozmanitých prostředků jako *video art*,¹² vůně, práce s hedvábím a vytvořit tak zcela nové formy umění; *O'VS-US Grass & Water 2011*,¹³ sborník k výstavě sochaře D.

<7> Atlas historie a kultury Mongolů.

<8> Svaz mongolských umělců. V literatuře jsou užívané zkratky UMA (Union of Mongolian Artist) a MUE (Mongoliin Urc'uudiin Evlel). Svaz byl založen v roce 1942, v současnosti má více než 600 členů.

<9> Institut výtvarného umění.

<10> Umělecký *performance* spolek Nomádská vlna.

<11> Současné umění: Od představy k dílu.

<12> Video umění.

<13> Tráva - voda 2011.

Batholboo, který pracuje výhradně s přírodními materiály jako je *argal*,¹⁴ dřevo, voda a plst'; *4x1 Joint Exhibition (4x1 uran bu'teeliin hamtarsan u'zesegelen)*,¹⁵ sborník k výstavě upozorňující na problémy současného světa nebo brožura výše zmíněného profesora S. Badrala. Vlastní slova autorů mi pomohla lépe pochopit jejich díla a myšlenky provázející jejich vznik.

Posledním ze zdrojů, který mi poskytl mnohé informace o současném umění, byly články v novinách a časopisech včetně jejich internetových verzí. V nich jsem našla materiály o aktuálním dění v umění, které ještě nebylo knižně zpracováno.

<14> Mong. suchý trus dobytka, který se používá k vytápění jurty, tradičního mongolského obydlí.

<15> 4x1 Společná výstava.

1. 2 Metodologie

Materiál k práci jsem získávala především prostřednictvím terénního výzkumu – návštěv výstav a veřejných prostranství a rozhovorů s umělci. Důležitou součástí přípravy byl překlad, rozbor a studium písemných materiálů a obrazových předloh uměleckých děl. Při zpracování materiálů jsem používala především analyticko-syntetickou metodu, analyzovala jsem díla, náměty a způsoby tvorby jednotlivých umělců a zároveň jsem hledala vzájemné souvislosti a hlavní rysy, které se prolínají v tvorbě těchto umělců tvořících uměleckou scénu. V závěru prostřednictvím indukce formuluji a shrnuji svá zjištění. Všechny materiály jsem shromáždila a analyzovala během svého studijního pobytu v Ulaanbaataru v době od září 2012 do května 2013.

Začátek práce představují historická východiska, jež jsou nezbytná pro pochopení souvislostí a na něž navazují samotným jádrem práce, které tvoří popis vybrané části umělecké scény v Ulaanbaataru. Pojmeme současné trojdimenzionální umění (trojrozměrné umění) rozumím tvorbu umělců, kteří v současnosti žijí a tvoří v Ulaanbaataru, hlavním městě Mongolska.

V rámci umělecké scény se soustředím na témata a postupy tvorby, které jsou pro současné trojdimenzionální umění typické a každý z nich popisuji na příkladu jednoho nebo více umělců, přičemž se zmiňuji i o způsobu, jakým jsem se s umělcovou tvorbou seznámila. Důležitou součástí těchto popisů jsou obrazové materiály, které uvádím přímo do textu kvůli lepší přehlednosti práce.

U fotografií pocházejících z publikací nebo internetových článků uvádím zdroj v poznámce pod čarou. Názvy uměleckých děl, publikací a organizací jsou psané kurzívou, u názvů v mongolském nebo jiném cizím jazyce uvádím jejich překlad. Citáty jsou od ostatního textu odděleny uvozovkami, jejich podoba v původním jazyce je uvedena kurzívou rovněž v poznámce pod čarou.

Při transkripci mongolských slov do latinky přejímám systém užívaný v periodickém časopise *Mongolo-tibetica Pragensia*, vydávaném Ústavem Jižní a Centrální Asie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Veškerá mongolská slova a vlastní jména vyskytující se v textu jsou transkribována. Některé zdroje uvádějí mongolská vlastní jména jenom v anglickém jazyce. V těchto případech se mongolské znaky *u*, *u'* a *o'* nahrazují jediným znakem *u*. Správnou podobu těchto slov jsem odvodila od jejich významu.

1. 3 Struktura bakalářské práce

Text práce je členěn na úvod, tři kapitoly a závěr. První kapitola se zabývá zdroji, metodologií a strukturou bakalářské práce. Druhá kapitola čtenáře seznamuje s historickým kontextem, který je potřebný k pochopení současné tvorby.

Stěžejní částí práce je třetí kapitola s názvem „Současné trojdimenzionální umění v Ulaanbaataru“, jejímž cílem je poskytnout obraz o současné umělecké scéně především skrze díla autorů a jejich analýzu. Tato kapitola je členěna na podkapitoly „Tradiční socha“, „Instalace“, „Dekoratívni umění“, „Několik poznámek k sochařskému vzdělání“ a „Několik poznámek k celkovému vzhledu Ulaanbaataru“.

Na tomto místě bych se ráda zmínila o okolnostech, které vedly k zvolení struktury mé práce. Co se týče členění v literatuře, publikace *Světové dějiny umění* z edice *Larousse* dělí umění na architekturu, sochařství, malířství a dekorativní umění. Sborník *Union of Mongolian Artists 2010* je rozdělen na kapitoly malba, *mongol zurag*¹⁶, grafika, dekorativní umění a sochařství.¹⁷ V rámci dekorativního umění uvádí sborník nejrůznější formy umění, jakými jsou sošky, panenky, šperky, pečetě, malby a kresby malých rozměrů a výrobky z plsti. Část týkající se sochařství není nijak členěna a nachází se v ní jenom jediná instalace.

Ve svém členění jsem instalace uvedla v samostatné podkapitole, protože i když se o nich sborník *Union of Mongolian Artists 2010* nezmiňuje, je jim věnováno mnoho současných výstav a hrají významnou roli v oslovování jak tradičních, tak nově vzniklých témat. Podkapitola „Dekoratívni umění“ se věnuje sochařským pracím malých rozměrů, které slouží hlavně dekorativním účelům. Podkapitolu „Několik poznámek k sochařskému vzdělání“ jsem do práce zařadila kvůli lepšímu pochopení toho, na jakém základě staví dnešní umělci a co je ovlivňuje. V podkapitole „Několik poznámek k celkovému vzhledu Ulaanbaataru“ vycházím z prostoru výstavních síní a galerií a zmiňuji se o monumentálních i menších sochách a dalších významných fenoménech v kontextu celkového vzhledu Ulaanbaataru.

Poslední částí práce je závěr shrnující mé poznatky a seznam použité literatury a informantů.

<16> *Mongol Zurag* je považovaný za tradiční formu národní malby. Vyvinul se v 50. letech v návaznosti na tvorbu B. S'arava. Dají se v něm vyzorovat stopy tradičního předbuddhistického umění mongolských nomádů, buddhistického umění, kitanské tradice, perského stylu miniatur a čínské školy guó hua.

<17> V původní podobě: *Painting, Mongolian Painting, Graphic Art, Decorative Art, Sculpture*.

2. Historie mongolského sochařství

2. 1 Nomádské umění

V době, kdy se nejslavnější řeční sochaři pokoušejí co nejlépe vystihnout tělesnou krásu, existuje na značné části eurasijského kontinentu od Dunaje až k Číně zvěrný styl, kočovnické umění, jehož privilegovaným předmětem zobrazení jsou zvířata. (Schiltzová, in: Chatelet, 2004, s.137) Autorství tohoto umění je přisuzováno Skythům, kteří se objevují v 1. tisíciletí před naším letopočtem. Zvěrný styl, často nazývaný i uměním stepních národů¹⁸, se ovšem ujal na většině území Střední Asie, kde jej pěstovaly různé kočovnické skupiny. Umění Skythů typické stylizací však bylo na nejvyšší úrovni a získalo si největší oblibu. Umění Skythů je převážně zoomorfní, zobrazuje jeleny a další divoká zvířata, která jsou často zobrazena vleže nebo stočena do kolečka. Véronique Schiltzová, jedna z autorů *Světových dějin umění*, podává svůj náhled na toto umění z pohledu Evropanky: „*Poznáme je mezi tisíci: jsou stočená, svinutá do spirálky, z čelního pohledu, natažená či napjatá podle tvaru předmětu, na kterém jsou zobrazena, jsou vyvedena do tvaru monstrózních bytostí, nebo naopak zjednodušená do tvaru kulatého oka, ostrého zobáku, tlapy se špičatými drápy, najdeme je v podobě zmateného spletence zprohýbané páteře. Tato živočišná říše jelenů bez Artemidy, orlů bez Jupitera, lvů a kanců, které nezrotí ani Hérakles, vznikla současně se známým panteonem řeckých a římských bohů, hrdinů a lidí, a tvoří jakoby živočišný protějšek, jakousi barbarskou a nordickou protiváhu antropomorfovaného umění klasického starověku.*“ (Schiltzová, in: Chatelet, 2004, str. 137)

Schiltzová tuto důmyslnou stylizaci v umění Skythů považuje za blízkou literárnímu umění: „*Skythské umění rozbíjí syntax a rozmnožuje znaky a obrazy tak, aby vyniklo jednoduché zobrazení, jako v poezii vynikne každodenní jazyk.*“ (Schiltzová, in: Chatelet, 2004, str. 141) Výstižným příkladem takového způsobu vyjadřování je podle Schiltzové zlatý *Jelen z Kostromské Stanice*, jehož zobrazení s nataženou šíjí, zužující se hlavou a nohama složenýma pod břichem je ztělesněním rychlosti, zatímco opakování esovitých výběžků v paroží spuštěném na hřbet je podle ní vizuální aliterací. Podobné detaily jsou důležité, protože obraz nemá být jenom estetický, ale musí být také účinný a mít dostatečnou sílu přenést vlastnosti zvířete na nositele. (Schiltzová, in: Chatelet, 2004, s. 141) Umělecká tvorba období je originální, nedá se však označit za fantastiku, protože není v rozporu s přírodou a nesnaží se vyvolat dojem něčeho

<18> Např. RICEOVÁ, 1973.

zvláštního.¹⁹

Zatímco tyto popisy jsou z velké míry otázkou interpretace, lze uvést i jiné vlastnosti, které se budou prolínat celým kočovnickým uměním včetně umění mongolského. Jednou ze základních vlastností nomádského umění, která jej staví do absolutní opozice vůči majestátním chrámům usedlé kultury překonávajícím staletí bez výraznější změny je to, že je přizpůsobené k životu v pohybu, přenosné a zároveň pohyb samo vyjadřuje. Lze v nich spatřovat všudypřítomnou dynamičnost, pohyb, nepotřebnost všeho, co není *avsaarhan*,²⁰ co se nedá jednoduše vzít a odkočovat. Příkladem této praktičnosti je tzv. měkké „sochařství“ z barevné plsti, typické pro nomády všech dob. Kočovníci necítí potřebu zanechávat za sebou velkolepá svědectví o své přítomnosti, která přestojí všechny zkoušky času, ale raději se pokoušejí dosáhnout dokonalého souladu s přírodou. Této dynamičnosti si všímá i Véronique Schiltzová v proslovu o nálezech v skythských hrobech: *„I předměty, které zde nalézáme, se podřizovaly vlastním zákonům. Hospodářství nomádského života, víc než kterékoli jiné, neuznává neodůvodněnost. Podklad nutí ornament, aby přijal svůj funkční tvar, aby se dokonce sám stal tímto tvarem. Nomádské umění můžeme pochopit jen v pohybu, nehybné ztrácí smysl. Například spony koňského postroje s vířivým námětem při zastavení ztrácejí na dynamičnosti. Korouhev se složitými, propletenými motivy je jen chudým praporem, když kolem nezní její rolničky a zvonečky. Nechápeme ani smysl dlouhých střapců z koňských žíní na sedlových pokrývkách, které ožijí, jen když narážejí na boky cválajícího koně. Zkrátka, prostor a pohyb představují dimenze znatelně výraznější než ostatní, zvláště čas.“* (Schiltzová, in: Chatelet, 2004, s. 138) Stejně tak tradiční mongolské umění se neprojevuje tolik ve formě velkolepých monumentů, které mají překonat zkoušky času, jako spíše výzdobou předmětů, které Mongolové pravidelně používají, od kuchyňského nádobí, přes tabatěrky až po samotnou jurtu. U Mongolů nenajdeme mnoho sošek a uměleckých děl jen pro radost, ale najdeme množství užitných předmětů které, přestože jsou svou povahou uměleckými díly, přece k něčemu slouží, nejsou jen pouhou ozdobou. Stejně jako užitečnost je evidentní i důležitost pohybu. Přizpůsobenost životu v pohybu najdeme v koňském postroji, který je stále plný střapců a rolniček, tendenci k zobrazování pohybu vidíme v oblíbenosti námětu běžícího koně. Nemůže být náhodou, že právě v Mongolsku se těší takové oblibě *land art*, umění, které je spjaté s krajinou, protože se vytváří přímo v přírodě, z nalezených přírodních materiálů, často bez použití jakýchkoliv nástrojů, a následně je

<19> Podobně je i současné mongolské umění často srovnáváno s fantastikou, jak se zmíním v následujících kapitolách.

<20> Mong. malý, přenositelný, kapesní.

v krajině i ponecháno přirozeným změnám a erodování. (typickým příkladem jsou útvary vyskládané z kamínků nebo kamenů) *Land art* v Mongolsku tvoří nejen Mongolové, ale i další umělci, kteří sice přišli odjinud, ale vnímají tuto spjatost člověka s přírodou stejně. Mongolské umění tedy neodráží snahu přetvořit přírodu tak, aby lépe vypadala, ale snahu s přírodou splynout. Je to rozdíl stejně veliký jako rozdíl mezi domkem a jurtou. Dům je vybavený moderním multifunkčním zařízením, které člověku umožňuje, aby prožíval každý den stejně bez ohledu na počasí nebo roční období a v jeho okolí je umělé prostředí města. Naopak jurta je sice dílem člověka, ale zapadá do okolí bez toho, aby narušovala ráz krajiny a stěhuje se spolu s ročními obdobími. Příkladů, které odrážejí tento rozdíl ve funkcích a podobě kočovnického a usedlého umění je mnoho, pokusím se je přiblížit v následujících kapitolách.

2. 2 *Das'i Namdakov a sny o nomádech*

Das'i Namdakov je burjatský sochař, grafik a klenotník, kterého u nomádského umění nelze nezmínit, protože i když sám není starověkým nomádem ani historikem, jeho díla dle mého mínění přece nesou znaky kočovnického umění, přičemž alegorickým způsobem zobrazují podstatu kočovnického způsobu života. Pro mne je mistrem své doby, tedy jakýmsi vyvrcholením dlouhé tradice kočovnického umění, jakýmsi příkladem toho, k čemu toto umění do dnešní doby dospělo. Stejně, jak mě svou jedinečností ohromily jelení kameny z počátků kočovnického umění, mne ohromuje i Namdakov jako umělec současnosti. Das'i Namdakov se narodil v roce 1967 na Sibiři poblíž města Čita a v mládí absolvoval krasnojarský Institut umění. Hned Dashiho první sólová výstava v sibiřském městě Irkutsk v roce 2000 byla senzací pro umělecký svět. Jeho díla, která jsou typická dokonalou plasticitou a precizností zkušeného klenotníka, mu rychle získala reputaci předního ruského sochaře. V Ulaanbaataru vystavoval pouze jednou, v roce 2001. V roce 2003 byl oceněn stříbrnou medailí Ruské akademie umění za práce vystavené v Moskvě.²¹

Namdakovova díla vycházejí jak z historie a tradic, tak i z jeho vlastních představ a snů. Autorovu práci ovlivňují zejména tradice nomádského impéria v Centrální Asii. Nomádský způsob života se odráží v dynamice a koncepci Das'iho děl, ve kterých se prolínají asijské a evropské tradiční přístupy. Ludmila Marts, zástupkyně Tret'jakovské galerie, se domnívá, že na práci Das'iho Namdakovova je možné nahlížet

---

<21>www.dashi-art.com

jako na fenomén podobný *fantasy* v podobě trendu v sochařství.²²

Namdakov se inspiruje i antickými umělci, sám se považuje za žáka Michelangela, Bordella, Bruegela a tradičních japonských výtvarníků. Hlavním zdrojem veškeré jeho práce je však jeho dětství a sny, ve kterých se mu podle vlastních slov zjevují tajemné obrazy. Když byl Das'i mladý, šaman mu prý řekl, že to, co dělá rukama, je dílem jeho předků, kteří se rozhodli jeho prostřednictvím sdělit lidem své myšlenky.²³ V rámci jeho témat jsou mimořádně fascinujícími zvířata a mýtická stvoření. Postavy jsou často v podřepu a vyznačují se asketickými obličejí připomínajícími masky a vyzařujícími energií. Oblíbeným motivem jsou bitvy a lov zvířat, kdy jezdec vidí svůj cíl a je připraven jej zasáhnout. Mezi jeho díla patří i socha jménem *Čingischán*. Umělec vytvořil jeho bronzovou sochu a také se v roce 2007 zúčastnil natáčení filmu režiséra Sergeje Bodrova staršího *Mongol* jako výtvarný producent. V současnosti pracuje na monumentálních sochách, které budou umístěny v Alma Atě a Astaně v Kazachstánu, v Burjatsku a Irkutsku na Sibiři a v Pekingu v Číně.

Das'iho oblíbeným materiálem je bronz, na který následně aplikuje barevnou patinu. Povrch děl vytvořených tímto postupem bývá dokonale plastický, u některých soch je však drsný, s viditelnými otisky prstů jako u Auguste Rodina. Mnoho soch je ze stříbra, některé ze žíní. Technika pletení žíní se dochovala pouze u některých nomádkých národů včetně Burjatů. Za dávných časů však zkušení tkalci běžně používali žíně a srst pižmoně k pletení koberců a rohoží do *gerů*,²⁴ kde jejich obyvatelé chránily před chladem a vlhkem. Namdakovy šperky jsou převážně ze zlata a drahých kamenů. Umělec na své webové stránce vysvětluje, že přejímá filosofii Skythů a Hunů, pro které bylo zlato posvátné, obdarovávalo svého majitele svou silou a proto jej tento majitel nosíval ve formě pracky na opasku nebo jako dekorativní prvek zbraně. Zobrazení predátorů, jakými jsou lev a tygr, navíc sdílely s majitelem šperku své přirozené vlastnosti a některá zvířata a mýtická stvoření byla považována za amulety a chránila bojovníka před smrtí nebo ochraňovala jeho rodinu, proto mají i jeho šperky odpovídající podobu.²⁵

<22>MARTS, in: www.dashi-art.com

<23>www.dashi-art.com

<24>Mong. tradiční mongolské obydlí – jurta.

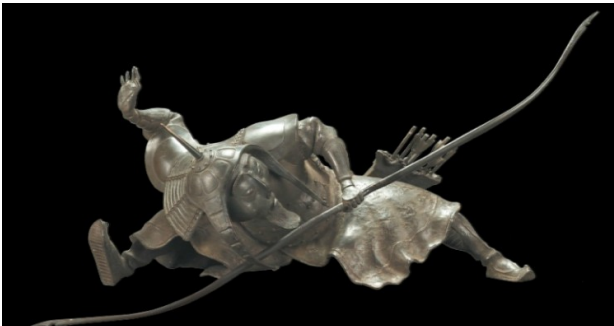
<25>www.dashi-art.com

3. Das'i Namdakov: *Čingischán*²⁶

4. Das'i Namdakov: *Bohatá snoubenka*.²⁷

5. Das'i Namdakov: *Lukostřelec*.²⁸

6. Das'i Namdakov: *Nomád*.²⁹

<26>www.dashi-art.com

<27>www.dashi-art.com

<28>www.dashi-art.com

<29>www.dashi-art.com

2. 3 Od jeleních kamenů ve stepích k dnešnímu Ulaanbaataru

Mongolsko je od dávných dob bohaté na sochařská díla, počínaje jeleními kameny a kamennými bábami³⁰, drobnými soškami *burhanů*,³¹ *camovými*³² papírovými maskami a nejrůznějšími pracemi tesařů a výrobců šperků až po nádherné Zanabazarovy sochy. Od počátků je ústředním pojmem sochařství slovo *ho's'oo* odvozené od slovesa *ho's'ih*, které značí strnout nebo ztuhnout. *Ho's'oo* původně označovalo cokoli, co ční v krajině, později se začalo používat i specificky pro lidská díla jako jsou stély, náhrobní kameny, kamenné báby, jelení kameny, památníky, monumenty a sochy. *Ho's'oo* s výjimkou soch, monumentů a památníků jsou součástí mongolské krajiny, mluví se o nich například i v básních oslavujících přírodu Mongolska. Druhým užívaným pojmem je *uran barimal*, který označuje jenom sochy a plastiky.

Historie sochařství začíná *bugan c'uluu*³³ neboli jeleními kameny v době bronzové. V Mongolsku se jich nachází kolem pěti set, většina v severní a severozápadní části. Jejich obvyklá výška je tři až pět metrů, průměrná šířka je 50 až 60 centimetrů. Siluety skákajících zvířat, téměř výhradně jelenů, jsou vyryty na plochem žulovém povrchu. Zobrazení jsou uspořádána vertikálně. V horní části kamene bývá Slunce a Měsíc, pod nimiž je umístěn geometrický ornament. V střední části je zobrazení jelena nebo jiných kopytníků, v spodní části se nachází další geometrický ornament. Na některých kamenech je v horní části zobrazen lidský obličej. O významu jeleních kamenů dnes existují jen domněnky. V kapitole *Sochařství* v publikaci *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas* je jejich vzhled interpretován jako znázornění principu fungování světa. Autoři této kapitoly předkládají myšlenku, že již od doby kamenné byly na jeskynních malbách zobrazovány tři sféry existence – *tenger*, země a *lus*, a tak je tomu i na jeleních kamenech – v horní části je umístěn zdroj života, Slunce, ve středu je jelen nebo jiní kopytníci, kteří jsou božskou matkou duší předků a v spodní části je luk a šíp, nůž, meč nebo jiná zbraň jako zdroj smrti. (Badral a kol., in: *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*, 2004, s. 243)

<30>Turecké kamenné sochy.

<31>Mong. bohové, bůžkové.

<32>*Cam* je sborové představení, v kterém speciálně vycvičení tanečníci v kostýmech a maskách představují 108 božstev. Účelem tance je rituálně vypudit všechno špatné a přivodit lokální komunitě prosperitu. V Mongolsku se *cam* rozšířil v 19. století, nejdůležitějším byl *Ih hu'ree cam*, který se konal pravidelně v letech 1811 – 1937. (Letáček *Welcome to Gandantegchenling monastery*, popisky k maskám a kostýmům v Zanabazarově muzeu.)

<33>Mong. jelení kámen.

V oblasti Altai a Hangai se zachovalo několik stovek *hu'n c'uluu*³⁴ z dob Tureckého kaganátu, které jsou svými rozměry podobné jelením kamenům. Jsou postaveny nad ostatky předků a otočeny směrem k vycházejícímu slunci. Na hlavě mají čepici, oděni jsou do *deelu*³⁵ se zapínáním na pravé straně, na níž se nachází i měšec. Na jejich levém boku je meč, jehož rukojeť spolu s opaskem spočívá v levé ruce a v pravé ruce drží číši. (Cultem, 1984) Před postavou zesnulého bývá jedna nebo dvě řady kamenů, symbolizujících jím zabitě nepřátele, kterým se říká *bal bal*. Z 8. století, doby říše Orchonských Turků pochází mnoho monumentů, z nichž mezi nejznámější patří *Toňukukova stéla* u Nalaihu a *Památník Kül Tegin* v *sumu*³⁶ Arhangain Has'aat. Památníkový komplex chráněný jeden metr širokou hliněnou zdí pozůstává ze sochy *Kül Tegin*, jeho choti a několika dalších soch. *Kül Tegin* je zobrazen jako odvážný a bojovný bohatýr ve věku asi čtyřiceti let. (Badral a kol., in: *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*, 2004, s. 244-5) V Su'hbaatarském *aimagu*³⁷ se objevují další kamenné sochy pocházející z mongolského období, které se liší od soch z předchozích dob stylem a podrobnějším vypracováním čepic, oblečení, ozdob a trůnu. Z historického hlediska má mimořádný význam stéla s názvem *C'ingisiin c'uluu*,³⁸ jejíž nápis, který je nejstarším mongolským nápisem, dokumentuje lukostřelecké schopnosti Yesunke Mergena. Velké množství uměleckých artefaktů bylo odkryto v průběhu archeologického průzkumu Harhorinu. Během vykopávek byly nalezeny i dvě plastiky dívčích hlav s mírným úsměvem na rtech, květinovými ozdobami ve vlasech, velkýma laskavýma očima a přívětivou tváří mongolského vzhledu. Jsou považovány za dílo Turfanské ujugurské tradiční školy. Tyto dvě tváře mají podobu buddhistických *burhanů*, avšak nejsou vypodobněny podle pravidel buddhistického kánonu pro zobrazování bódhisattvů, protože mají realistické lidské rysy, a tak nám pomáhají vytvořit si obraz o schopnostech sochařů této doby. (Badral a kol., in: *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*, 2004, s. 247) V této době existovalo v Mongolsku ve všech směrech rozvinuté samostatné sochařství, jehož výtvořiny po stovky let odolávaly teplu, chladu, slunci, větru a mongolskému podnebí. Objevují se i stopy tvorby pocházející z Evropy. Badatelé se na základě studia záznamů Viliama Rubruka domnívají, že se před harhorinským palácem nacházela také fontána dnes označovaná jako *Mo'ngon mod*³⁹ navržená v roce 1253 francouzským stříbrotepcem Guillame Boucherem. Na stromě byly stříbrné větve,

<34>Mong. kamenná bába.

<35>Mongolský tradiční oděv.

<36>Územněsprávní jednotka.

<37>Územněsprávní jednotka.

<38>Čingisův kámen.

<39>Stříbrný strom.

listy, ovoce a čtyři zlatí hadi, z jejichž hrdel vyvěralo víno, *airag*,⁴⁰ medovina a rýžové pivo. Vrchol stromu byl korunován andělem troubícím na trubku. Kolem fontány byly umístěné čtyři stříbrné plastiky lvů, z jejichž tlam tekla *airag*. V *Zanabazarově muzeu* je dnes možné shlédnout její dřevěný model, sestrojený Siilberc' Dorz'em v roce 1950. (Popisek k dílu v *Zanabazarově muzeu*.)

V druhé polovině 16. století se v Mongolsku rychle šíří buddhismus, stavějí se kláštery a také všechna odvětví mongolského sochařství jsou poznamenána tímto vlivem. Zatímco mongolské umění se řídilo reálnými proporciemi lidského těla, buddhistické se řídí doktrínou, která vznikala v prostředí staré Indie v průběhu dvou tisíc let.

Renesance kultury Mongolska je spojována s *O'ndor gegeenem* Zanabazarem, sochařem par excellence, který žil v letech 1635 až 1723. (Serz'ee, 2011, s.150) Zanabazar byl velkou osobností, vynalezl písmo *soyombo* a proslavil se mnohými činy v oblasti jazyka, literatury a výtvarných umění, avšak obzvláště výrazně se proslavil právě na poli sochařství. Jeho díla *Oc'irdar*,⁴¹ *Yazguuriin tavan burhan*⁴² září mladostí, mají jemně tvarované a zaoblené končetiny a autenticky zobrazují lidské tělo s 32 znaky těla buddhy. *O'ndor gegeenova* škola byla založena především na odlévání bronzových, měděných a mosazných soch Buddhy, *Z'anraisig*,⁴³ *Ayus'*,⁴⁴ *Manzs'ir*, *Cagaan*, *Nogoon Dari Eh*⁴⁵ a jiných buddhistických božstev, které jsou lehko rozpoznatelné svými dokonale uzpůsobenými tělesnými mírami, malým množstvím ozdob a harmonickým vzhledem. (Badral a kol., in: *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*, 2004, s. 248-250)

V 2. polovině 18. století je zakládáno velké množství klášterů a po sochách je velká poptávka, v důsledku čehož se snižuje jejich kvalita. Tyto sochy se vyráběly převážně v Dolonnuuru a dalších městech na severu Číny. Pokles kvality je obzvláště zřetelný na *Maidar*,⁴⁶ *Z'anraisig* a dalších sochách hlavního města. Měděné a mosazné pláty se rozpadávají a žloutnou, jejich vzhled je méně estetický a neodpovídá znakům mongolského umění. (Badral a kol., in: *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*, 2004, s. 250) Ve stejném období se ve velkých kláštrech vyrábělo velké množství maličkých sošek *burhanů* na podstavci o velikosti 1-10 centimetrů. Z nich byly produkovány drobné repliky, které se nosily na krku. Tyto miniatury byly odlévány z mosazi, některé

<40>Mongolský tradiční nápoj, kvašené kobyli mléko.

<41>Vadžradhara.

<42>Pět dhjanibuddhů. Patří mezi ně Akšóbhja, Vairočana, Ratnasambhava, Amitábha a Amoghasiddhi.

<43>Avalokitéšvara.

<44>Amitájus.

<45>Bílá a Zelená Tára.

<46>Maitreja.

byly i nabarvené a pozlacené. Jejich tvorba se stala soběstačným odvětvím umění. Součástí sochařství byla i výroba velkých a malých plastik, basreliéfů a *camových* masek. Vnitřní vrstva *camových* masek se modelovala z papírové drtě, zatímco vnější strana, která znázorňuje maso a svaly, byla vyráběna z červených korálů. Jiným zajímavým druhem buddhistických soch jsou sochy z másla. Sochařství však ani v tomto období nebylo zaměřeno výhradně na buddhismus. Rozšířili se i drobné práce tesařů, kteří byli dobře znalí anatomie zvířat a jejich vzhledu. Vzhledem k zálibě Mongolů v dřevěných koních a pěti druzích *eceg mal*⁴⁷ nikdy neměli nouzi o zákazníky. Téměř v každém *ailu*⁴⁸ se najdou také šachy *s'atar*.⁴⁹ Jména lidových tesařů nejsou známa, jsou však základem lidové tradiční tvorby a autentického klasického umění.

Ve dvacátém století je Mongolsko silně ovlivňováno západní kulturou. V prvních letech po Lidové revoluci a obzvláště po roce 1930 mizí náboženské sochy a všechny další druhy sochařství s náboženským významem a stavějí se převážně památníky s historickou a povstaleckou tematikou, které musí být v souladu se socialistickým realismem. Hlavními zásadami umění se stává stranickost, prezentace správné ideologie a srozumitelnost. Mnozí mongolští umělci jsou nuceni malovat portréty vůdců strany a vyrábět plakáty a další propagandistické materiály. Buddhistické umění, malířský směr *Mongol Zurag* a zobrazování Čingischána jsou úplně zakázané. V této době se stává známým talentovaný S. C'oimbol, který staví v parcích památníky s tematikou vojenství, vlasti a tělovýchovy. V roce 1946 vznikají sochařská studia, která jsou zásadním impulzem k rozvoji sochařství. Pracuje v nich například D. C'imid a S. C'oimbol. V tom samém roce C'oimbol ve spolupráci s H. Z'ambaa a D. Damdimaa vytváří na hlavním náměstí Ulaanbaataru monumentální jezdeckou sochu generála D. Su'hbaatara. I po II. světové válce v Mongolsku nadále určuje směřování umění sovětská ideologie a zvykem se stává umísťovat sádrové odlitky Marxe, F. Engelse, V. I. Lenina, I. V. Stalina, D. Su'hbaatara a H. C'oibalsana v kancelářích úřadů a ve veřejných budovách. Mimořádně nadaný A. Davaaceren je prvním mongolským sochařem, který vystudoval Akademii výtvarných umění I. E. Repina v Leningradě a zároveň prvním umělcem, který získal univerzitní vzdělání v oboru sochařství v zahraničí. Jeho diplomová práce s názvem *Z otcova domova*⁵⁰ znázorňující život generála Su'hbaatara byla ruskými znalci umění považována za skvělé dílo. V roce 1956 vzniká manufaktura zabývající se odléváním bronzu, čehož výsledkem je velký pokrok

---

<47>Pět druhů samců dobytka: velbloud, býk, hřebeč, kozel, beran.

<48>Mong. Domácnost.

<49>Mong. Šachy.

<50>*Ecgiin gerees*.

v této oblasti. Příkladem jsou zručné práce H. Z'ambaa *Airag*, S. Damdinz'avu *Otcova čepice*,⁵¹ L. Mahbala *Partizan* a další díla odrážející tehdejší život. Sochaři tvoří památníky, výzdobu budov, ornamenty a sochy na náměstích a v ulicích, vzniká mnoho ambiciózních projektů. Tématy však zůstávají mongolsko-sovětská lidová spolupráce, historie, povstání, dělníci a pastýři. Někteří sochaři, mezi něž patří D. Dorz', S. Sengee, T. Z'ambal, L. C'uvaamid pracují s dřevem, kostí a kamenem. S. Sengee a L. C'uvaamid vytvořili mnoho děl menších rozměrů z indické slonoviny. Většina z nich však bohužel skončila u zahraničních delegátů jako suvenýry. V tesařských dílech je neustále přítomná zvířecí tematika. V rámci ní lze zmínit dílo R. Enhtaivana *Medvěd*,⁵² S. Badralovu *Velbloud*⁵³ a H. Boldovu *Velbloud s mnoha hrby*.⁵⁴ Na cestě vedoucí do Terelz'e mezi skalami se vyjímá kolosální plastika dinosaura, která upomíná na fakt, že jsou zde náleziště dinosaurů. V roce 1981 letí do vesmíru první Mongol Z'. Gurrage'aa a sochařství je tak obohaceno o nové téma, kterému se věnuje C. Dorz'su'ren, C. Amgalan a další umělci. V roce 1976 vytvořili Ya. U'rz'nee a C. Dorz'su'ren na Ulaanbaatarském Zaisanu *Památník sovětským vojákům*. Tento památník byl postaven na úpatí hory, proto bylo původně zamýšleno vytvořit ho ve tvaru mongolského tradičního *ovoo*,⁵⁵ nakonec ale byla odsouhlasena podoba typického památníku sovětského stylu. V roce 1990 přichází nová éra, jejímž prvním náznakem byla již výstava Oc'iriina Cevegze'ava, Gombiin Soosaie, Puntsagnamz'iliina Baldandorz'e a dalších umělců, která proběhla v roce 1968 a byla předčasně ukončena, protože zahrnovala i abstraktní malby považované režimem za kapitalistické umění. Po Demokratické revoluci v roce 1990 tvoří umělci naprosto svobodně, a to i díla s za socialismu tabuizovanými náměty jakými jsou Čingischán, šamani a abstraktní tvorba. Zároveň se objevují i tendence směřující k oživení tradičního umění, jejichž příkladem je lama G. Purevbat se svými modernistickými thangkami a trojrozměrnými mandalami. Známou plastikou je památník obětem před *U'ndesnii tu'uhiin muzei*,⁵⁶ jehož autorem je L. Bold. K novým sochám velkých rozměrů patří i pozlacená měděná socha *Megzed Z'anraiseg burhana*,⁵⁷ která byla zrekonstruována v roce 1994. (Badral a kol., in: *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*, 2004, s. 251-255)

<51> *Aaviin malgai*.

<52> *Baavgai*.

<53> *Temee*.

<54> *Olon bo'htei temee*.

<55> Posvátné místo. Hromádka kamení, která se obvykle staví na úpatí hory nebo v blízkosti jezer a řek. Když ho Mongolové míjejí, sestoupí z koně, obejdou ho a přiloží k němu kamínek. Oběťují se také drobné peníze, *hadag* a jídlo. Je určeno především ke komunikaci s *ezenem*, pánem místa.

<56> Národní historické muzeum.

<57> Avalokitéšvara s otevřeným okem.

2. 4 Vznik současného umění

V roce 1989 vzniká umělecká skupina *Green Horse*. Její zakladatelé Batbayariin Gansuh, Yondonz'unain Dalh-Oc'ir, Sambuugiin Mas'bat a Galsandorz'iin Erdenebileg vydávají manifest, který prohlašuje umění za svobodné a otevřené novým myšlenkám. Členové skupiny jsou však kvůli své otevřenosti opakovaně vyloučeni z výstav konaných ve výstavní síni *UMA*, která je v této době jediným výstavním prostorem pro umělce. Aby unikli přetrvávající cenzuře, rozhodnou se vystavovat nezávisle, čehož výsledkem je první nezávislá výstava s názvem *Action-1*.⁵⁸ O rok později pořádá tato skupina umělců výstavu *Green Horse* v galerii *Goethe 53* v německém Mnichově. Ve snaze vytvořit pro mladé umělce alternativu k uměleckým školám financovaným státem, které se pořád drží zastaralých metod výuky, zakládají také školu současného umění s názvem *Green Horse*. Tato škola fungovala v letech 1995 až 1999.

V roce 1995 vzniká umělecký klub, který je historicky prvním alternativním výstavním prostorem k výstavní síni *UMA*. Otevírá ho Yondonz'unain Dalh-Oc'ir, jeden ze zakladatelů *Green Horse* a věnuje ho svému idolu Josephovi Beuysovi. V klubu probíhají výstavy současného umění, předčítání poezie, alternativní koncerty a divoké večírky. Po několika měsících je ale klub kvůli finančním problémům zavřen.

Objevují se i významné umělkyně a umělecká dua tvořená manžely. Sochařským duem jsou Ser-odiin Sarancacralt a Damdiinsu'rengiin Bat-Erdene. Sarancacralt, první nositelka titulu Národní vyznamenaná umělkyně, tvoří instalace a *video art*. Je miláčkem médií a její extravagantní účesy a otevřená interview jsou slavná právě tak jako její umění. Malířské duo tvoří Monhoriin Erdenebayar a Z'alhaaz'aviin Mo'nhceceg. Mo'nhceceg maluje portréty žen s tradičními chalchskými účesy, které byly popularizovány postavou královny Amidala ve filmové sérii *Star Wars*. Její manžel Erdenebayar tvoří poloabstraktní malby koní, často provedeny v rudých a bordó barvách. V následující kapitole své práce se zmíním o dalším duu tvořeném Z'argalsaihanii Anunaran a Davaagiin Dorz'deremem, kteří jsou představiteli nové generace umělců vychované v přechodném období, kdy už byly staré metody opuštěny, ale nové se ještě neupevnily. Říká se, že oproti předcházející generaci umělců, která hledala inspiraci především na Západě, se následující opět více soustřeďuje na historii a tradice Mongolů.

Dnes se v Ulaanbaataru nachází velké množství galerií, z nichž mnohé jsou komerční a pomáhají rozvíjet obchod s uměním. Umělecká díla je možné vidět

---

<58>Akce-1.

v *Národním muzeu moderního umění*, galerii *UMA, Ulaan Ger*,⁵⁹ *Čingischánově galerii*, *Vessels of Honor Gallery*, *Valiant Art Gallery* a *Pearl Gallery*. V roce 2005 vznikla umělci provozovaná galerie *Blue Sun*.⁶⁰ Jejím zakladatelem je Yondonz'unain Dalh-Oc'ir, který stojí v čele moderního mongolského umění od založení skupiny *Green horse* v roce 1989. Jednou z nejdůležitějších událostí, která se v galerii *Blue Sun* odehrála, je Dalh-Oc'irovo *performance* z roku 2005 s názvem *Eating sheep head*,⁶¹ v průběhu něhož skupina umělců usazena kolem stolu snědla ovčí hlavy. Toto pompézní vystoupení mělo za cíl vyjádřit kritiku konzumní kultury a zdůraznit význam mongolského kulturního dědictví.⁶² Dalh-Oc'ir patří mezi první umělce, kteří začali experimentovat s uměleckým směrem *performance* a zasadil se i o počátky *land art* v Mongolsku. V roce 2006 vzniká jedna z prvních mongolských galerií založených podle západního modelu s názvem *XanaduART gallery*. Je jedinou ulaanbaatarskou galerií věnovanou výlučně současnému umění. V jejich síních vystavují například Dugarsu'rengiin Batzorig (přezdíváný Bazo), Davaagiin Dorz'derem a Culbaatariin Odgerel.⁶³

V roce 2009 se uskutečnil projekt *Art Party*,⁶⁴ který byl jedním z prvních případů, kdy se umělci přímo zapojili do politického dialogu. V době projektu probíhala kampaň k prezidentským volbám, ve kterých se o post hlavy státu ucházel zástupce Mongolské Lidové Revoluční strany Nambariin Enhbayar a představitel Demokratické strany Cahiagiin Elbegdorj'. Zatímco se tyto dva kandidáti účastnili předvolební debaty v televizi, jiný kandidát prováděl kampaň v ulicích Ulaanbaataru. Skupina *Blue Sun* se totiž tentokrát rozhodla „nominovat“ jednoho ze svých členů, umělce Sambuugiin Mas'bata, který kandidoval za fiktivní uměleckou stranu Mongolska. Členové skupiny rozdávali i letáky, které parodovaly tradiční styl volebních plakátů s fotografií solidně se tvářícího kandidáta a s chytlavým sloganem. V letáčích vtipným způsobem upozornili na problém s doly Oyu Tolgoi a Tavan Tolgoi, které jsou jablkem sváru v mongolské politice již po několik let. Volby tak byly příjemnou změnou po tragických volbách v roce 2008, kdy vyhořelo sídlo Mongolské Lidové Revoluční strany a *Národní muzeum moderního umění*, 5 lidí zemřelo, 329 bylo zraněno a 1000 zatčeno.⁶⁵

Co se týče situace na trhu umění, říká se, že špičkoví umělci dokáží prodat svoje

---

<59>Červená jurta.

<60>Používají se názvy *Blue Sun* a *Ho'h nar*, což značí Modré slunce.

<61>Jedení ovčí hlavy.

<62><http://english.esdalanzurgaa.mn/2010/11/10/eating-sheeps-head-in-ulaanbaatar/>

<63>Více viz <http://eng.art-gallery.mn/archives/1889>, <http://english.esdalanzurgaa.mn/2010/11/10/eating-sheeps-head-in-ulaanbaatar/>.

<64>Strana umění.

<65>http://www.artdaily.com/index.asp?int_sec=2&int_new=25062

dílo za 20000 až 30000 amerických dolarů. Ale i jejich práce je možné při návštěvě ateliéru získat za pouhých 1000 dolarů. Umělecké komunitě mimořádně pomohl ekonomický růst Mongolska v posledních letech, protože novodobí milionáři se často snaží zvýšit svou prestiž skupováním uměleckých děl. Někteří vytvářejí i soukromá muzea, kde jsou díla veřejně přístupná. Patří k nim například poslanec Batz'argaliin Batbayar, prezident Cahiagiin Elbegdorž' a Cagaandariin Enhto'vs'iin, který založil muzeum *Cagaandarium*. Vedle soukromých sběratelů si pořizují sbírky umění i některé mongolské korporace, z nichž největší je ve vlastnictví *Khan Bank of Mongolia*. Díla alternativních druhů umění, jakými jsou instalace nebo *video art*, se neprodávají vůbec, protože soukromí sběratelé se zajímají výhradně o malby a sochy a *Národní muzeum moderního umění* má velmi nízký rozpočet, který mu neumožňuje rozsáhlejší nákup uměleckých děl.

3. Současné trojdimenzionální umění v Ulaanbaataru

3. 1 Tradiční socha

Za tradiční sochu pro účely této práce považuji samostatné trojrozměrné umělecké dílo vytvořené tradičními postupy užívanými tisíce let, konkrétně plastiku, která je tvořena technikou přidávací, a sochařství, která je tvořena technikou odebírací, vytvořené z tradičních materiálů, mezi něž patří především kámen, kovy, dřevo a keramika a mající různé rozměry od malých až po monumentální. (Viz Baleka, 2010; Trojan a Mráz, 1990)

3. 1. 1 Ganhu'ugiin Pu'revbat a trojdimenzionální mandaly

Ganhu'ugiin Pu'revbat je jedním z nejznámějších současných mongolských *burhanc' lamů*.⁶⁶ Zasadil se o obnovení buddhismu a tradičního umění, které bylo potlačeno komunistickým režimem. Narodil se v roce 1966 v *sumu* Bornuur v *aimagu* To'v. Poté, co v roce 1985 vystudoval *Du'rsleh Urlagiin Dund Surguuli*,⁶⁷ se začal živit jako nezávislý umělec v rámci spolku *Union of Mongolian Artists*. V roce 1986 začíná studovat na *Mongoliin Burhan S'as'nii Deed Surguuli*,⁶⁸ v roce 1990 na Vysoké škole buddhistických umění ve městě Daramsala v Indii, kde se vyučil v oboru *burhanc'*. V roce 1993 se vrací do Mongolska a zakládá katedru umění na škole *Burhan S'as'nii Deed Surguuli*, kde také působí jako učitel. Pod záštitou své katedry otevírá obory sochařství, odlitků, dekorativního dřevorytu, buddhistické malby, buddhistických textilních aplikací a buddhistického řemeslnictví. Později založil Mongolský institut buddhistického umění, který sponzoruje výstavy, dokumentuje historicky významná místa a koná mnoho práce na poli restaurátorských projektů a obnovování tradičních festivalů. Pu'revbat je také známý svou nedokončenou 23 svazkovou edicí o buddhistických uměleckých teoriích a technikách.

Pu'revbat se na poli umění proslavil modernistickými thangkami a trojdimenzionálními mandalami. Pro monumentální sochu *burhana Migz'ed Z'anraisig*⁶⁹ v klášterním komplexu Gandanteg'enling připravil relikvie, vykonal rituál otevření očí

<66>Burhanc' je umělec zaměřen na tvorbu burhanů. Burhanc' lam je podkategorií tohoto pojmu, je to burhanc', který je zároveň mnichem. Burhan je podle kontextu bůh, bůžek, nebo jejich zpodobení.

<67>Střední škola výtvarných umění.

<68>Mongolská buddhistická vyšší škola.

<69>Avalokitešvara s otevřeným okem.

a vytvořil model chrámu a výzdoby obětín.⁷⁰ Tato socha se dnes nachází v chrámu *Migz'ed Z'anraisig* v klášteře Gandanteg'enling. Původní socha byla dokončena v roce 1911 v době vlády Bogd chána, osmého Z'ebzundamby, poslední reinkarnace mongolského duchovního a světského vůdce. Ta však byla úplně zničena za socialistického režimu v roce 1938, proto musela vzniknout nová socha, což se podařilo uskutečnit v roce 1996 za štědré podpory věřících buddhistů.⁷¹ Socha měří 26,5 metrů a je vyrobena z mědi pocházející z dolů v Erdenetu a pokryta zlatem.⁷²

3. 1. 2 *Namhaidagviin Orgil a burhanové*

Namhaidagviin Orgil se narodil v roce 1960 a již od malička se chtěl stát umělcem. V rozhovoru s H.Uyangou, redaktorkou novin *O'noodor*⁷³ vypráví, že se po skončení osmé třídy dostal do sochařské třídy *Du'rsleh Urlagiin Dund Surguuli*, kterou skončil v roce 1980 a od té doby se žíví sochařstvím.⁷⁴ Po skončení školy navštívil sochaře Svazu umělců *aimagu* O'vorhangai a na tomto místě začal i pracovat. V roce 1987 se vrátil do Ulaanbaataru, kde získal zaměstnání v *Monyumental c'imegleliin u'ildver*⁷⁵ a osobně se podílel na tvorbě sochy *Migz'ed Z'anraisiga*, která se dnes nachází v klášteře Gandanteg'enling. Orgil tady pracoval pod vedením zkušených sochařů a získal mnoho cenných zkušeností.

Po roce 1990 je Namhaidagviin Orgil na volné noze. K vrcholům jeho tvorby patří bronzová jezdecká socha *Argu-san huurc'*, která byla v roce 2006 umístěna v komplexu *Morin huur*⁷⁶ v Darhanu. (Enhz'in, 2010) Tato socha představuje *morin huurc'e*⁷⁷ cválajícího na koni. V době interview s novinami *O'noodor* umělec pracoval na dvanácti metrové bronzové soše *O'ndorgegeena*, která bude stát v *O'ndorgegeenově* parku ve městě Arvaiheer v *aimagu* O'vorhangai. Také vymodeloval prototyp sochy *Maidara*, přičemž postupoval podle měř *O'ndorgegeenovy* drobné sošky *Maidara*

<70> „Mo'n ih s'u'teen Migz'ed Z'anraisig burhaniig su'ns'igleh, melmii nech, dugan su'm, tahlgiin c'imegleliin zagvariig buteesen.“ (Burhanc' lam G. Pu'revbat. In: *Amgalan Batz'ih byasalgal geegerliin to'v TBB* [online]) Před dokončením se do sochy *burhana* umisťují relikvie. Aby socha nezůstala jen kusem kovu, musí se provést rituál *melmii neeh*, otevření očí, který spočívá v namalování obličeje a očí a socha tak obživne. *Melmii* je uctivý mongolský výraz pro oči.

<71><http://www.news.mn/content/77415.shtml>

<72><http://www.mongolia-web.com/2140-mongolian-teacher-buddhism-purevbat-receives-prince-claus-award>, <http://www.mongolia-attractions.com/mongolian-teacher-of-buddhism.html>, <http://www.wisdom-mon.mn/?q=node/129>.

<73>Dnes.

<74><http://www.mongolnews.mn/w/22461>

<75>Závod pro výrobu monumentálního umění.

<76>Mongolský tradiční strunný nástroj.

<77>*Morin huurc'* je umělec, který hraje na *morin huur*.

nacházející se v C'oz'in lamově muzeu. Tato socha je považována za vítané obohacení kulturního i náboženského dědictví a dokonalý projev souladu tradičního a moderního přístupu. Na soše, která bude vysoká 16 metrů, pracuje architekt D. Baldan. Odlévání probíhá v dnešních dnech v Tibetu. Orgil plánuje v blízké době dokončit několik dalších soch *Maidara*, které naleznou nový domov v Tibetu a Nepálu.

O svých vzorech Orgil praví: „Míry, kterými se řídil *O'ndor gegeen*, byly z těch používaných ve světě vědecky nejracionálnější, celkově dokonalé. Z tohoto důvodu je považován za jednoho ze tří hlavních představitelů umění renesance, kterými jsou *haan* sochařství Michelangelo, *haan* malířství Leonardo da Vinci a *haan* kovářství Zanabazar.“^{78 79}

7. Namhaidagviin Orgil: *Argu san huurc*, 2006. (bronz)⁸⁰

<78>„*O'ndor gegeenii tigiig delhiin hemz'eend hamgiin s'inz'leh uhaanii u'ndeslelei, to'gs geh hu'leen zo'vs'oorc' baigaa s'u'u dee. Tiim c' uc'raas sergen mandaltiin u'eiin du'rsleh urlagiin gurban tom to'loologc'iin negd toocdog. C'uluunii haan Migelanz'elo, zurgiin haan Leonarda da Vinc'i, to'mriin haan Zanabazar gedeg s'u'u dee.*“ Uyanga (2011).

<79><http://www.mongolnews.mn/w/22461>

<80>Sborník *Union of Mongolian Artists 2010*.

3. 1. 3 Su'hbaatariin Badral a moudrost předků

Su'hbaatariin Badral je profesor, malíř, sochař a sběratel, který se narodil v roce 1963. V roce 1983 vystudoval *Du'rsleh urlagiin deed surguuli*, v roce 1993 *Akademii výtvarných umění I. E. Repina* v Sankt Petěrburgu. Pozornost veřejnosti si získal už v době studia na *Du'rsleh urlagiin deed surguuli* svou diplomovou prací *Velbloud*,⁸¹ která byla dokončena v roce 1983 a umístěna v padesátém *horoo*⁸² v Ulaanbaataru. Jednou ze součástí jeho diplomové práce z *Akademie výtvarných umění I. E. Repina* je *Píseň pouště*.⁸³ Je zajímavá především nezvyklým materiálem – olovem. (Badralova brožura) Badral v současnosti vyučuje sochařství na *Du'rsleh urlagiin ih surguuli*.⁸⁴

V jedné ze svých nespočetných publikací o dějinách mongolského umění s názvem *Morin huur ur du'rslel*⁸⁵ projevuje Badral hlubokou znalost mongolské historie a tradic, provází nás historií zobrazování koně a informuje o původu *morin huuru*. Zmiňuje se také o mnoha zajímavých momentech, které viditelně ovlivnily jeho tvorbu. Kůň se poprvé objevuje na malbách z doby kamenné. V mnohých rituálech hrály od dávných časů esenciální úlohu dřevěné hole s hlavou koně. Od 16. století je však šamanismus potlačován a tyto praktiky se ztrácejí, nicméně je možné doložit je archeologickými nálezy. Tvar *morin huuru* však odedávna mívalo i běžné nářadí nomádské domácnosti – *cacal* (nástroj pro rituální kropení), *s'anaga* (naběračka), *taragnii halbaga* (lžice na jogurt), *hutguur* (míchadlo). Samotný *morin huur* je esenciální součástí nejrůznějších příležitostí – od *naadamu*⁸⁶ přes svatby až po hudební doprovod *u'lger domog*.⁸⁷ (Badral, 2005) Na sílu těchto tradic upomíná mnoho z Badralových děl. Například *Nebeský oř*,⁸⁸ monumentální plastika koně vymodelována v roce 2004 z betonu, připomíná tvarem šamanskou hůl nebo možná i stylizovaný *morin huur*. Tato plastika je věnována památce slavného cvičitele dostihových koní Zu'mperela a nachází se v *sumu* Batnorov, v *aimagu* Hentii. Velmi zajímavá je Badralova odpověď na otázku, v čem vidí osobitost mongolského umění. Odpovídá jediným slovem – fantastika. (Badral, osobní sdělení, leden 2013)

<81> *Temee*.

<82> Územněsprávní jednotka.

<83> *Goviin duu*.

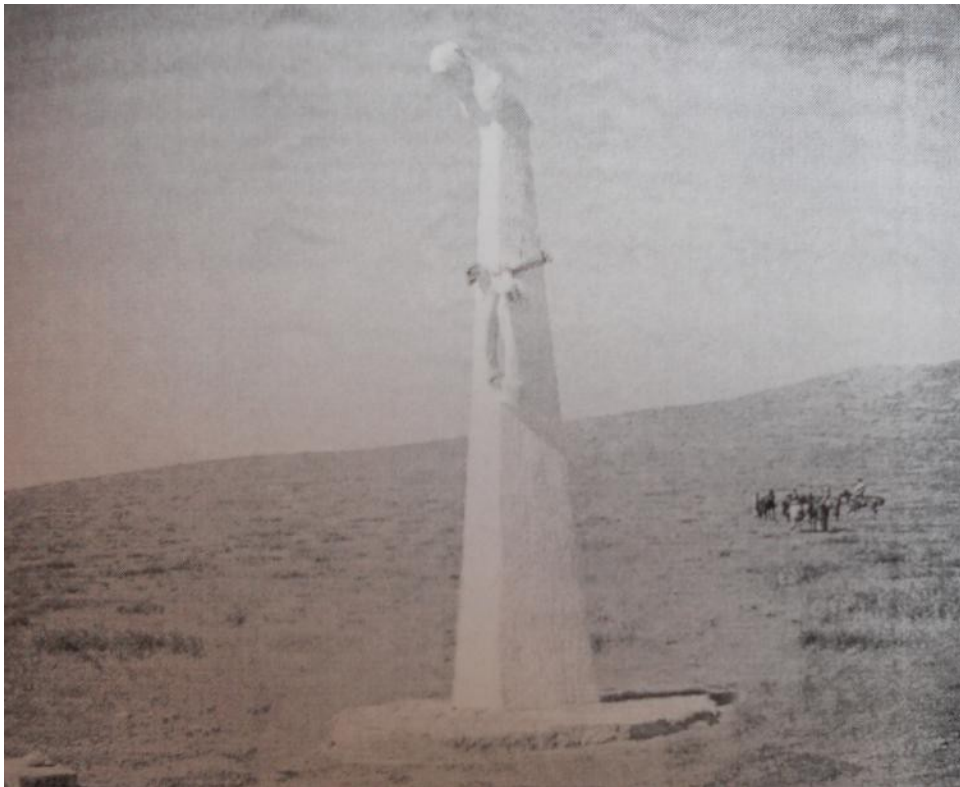
<84> Institut výtvarných umění.

<85> Popis vývoje *morin huuru*.

<86> *Eriin gurvan naadam* jsou tři mužské hry. Patří mezi ně jízda na koni, střelba z luku a zápas.

<87> Legenda.

<88> *Tengeriin hu'leg*.

8. Su'haatariin Badral: *Nebeský oř*, 2004 (beton)⁸⁹

9. Su'haatariin Badral: *Velbloud*, 1983 (beton)⁹⁰

3. 1. 4 Ayurzaniin Oc'irbold a skryté věci

Ayurzaniin Oc'irbold se narodil v roce 1976. V roce 1993 dokončil střední školu a již o tři roky později měl první výstavu v galerii svazu *Union of Mongolian Artists* v Ulaanbaataru, kde od té doby vystavuje pravidelně. (Enhz'in, 2010) Výstava, kterou jsem navštívila i já, nesla název *Mongol* a byla podle vlastních slov umělců věnována 850. výročí narození Čingischána jako „dárek“ od malíře A. C'adraabala, malíře D.

<89> *Morin huur ur du'rslel.*

<90>S. Badralova brožura s výběrem jeho děl.

Batmo'nha, sochaře A. Oc'irbolda a malíře O. Enhtaivana. Tito čtyři mistři byli honorováni jako nejlepší letošní umělci svazu *Union of Mongolian Artists* v rámci svých specializací. Jejich exponáty se tematicky týkaly historie, kultury, života a moudrosti mongolských nomádů jakož i zvířat a přírody. Tyto tradiční motivy však byly vyjádřeny prostřednictvím moderních metod a přístupů v umění.

Oc'irbold je jedním ze sochařů, kteří se věnují tradičním námětům, oproti výše zmíněným umělcům je však zobrazuje o mnoho méně realistickým způsobem. Po zhlédnutí jeho děl divákovi okamžitě vyvstane na mysli slovo, jež zmínil profesor S. Badral – fantastika. Autor sám se nepokouší o fantastičnost a neobyčejnost, ale spíše se snaží prostřednictvím fantaskního vzezření odhalit věci světa v jejich pravé podobě. Popisek k výstavě říká, že Oc'irbold je obdarován schopností, která mu umožňuje vidět i věci, které obyčejně zůstávají našim očím skryté, a to jak v přírodě, tak i v samotném lidském podvědomí a jeho talent mu umožňuje sdělit je ostatním prostřednictvím alegorie ve formě svých soch. (*Letáček Mongol“ u'zesgelen*) Jeho vystavené práce se věnovaly zejména tématice zvířat. Oc'irbold modeluje z bronz, smíšených médií a dalších materiálů.

10.⁹¹

<91>Vlastní foto. Všechny fotografie uvedené v části o Oc'irboldovi jsem pořídila na výstavě *Mongol*, která proběhla ve dnech 26.9. až 2.10. 2012 v galerii *UMA*.

11.

12.

13.

3. 1. 5 Ad'yaabazariin C'adraabal a velbloudi v říji

Ad'yaabazariin C'adraabal se narodil v roce 1979. V roce 2003 ukončil studium výtvarných umění na *Mongolské státní pedagogické univerzitě*. Vystavuje od roku 2002 v Mongolsku, Nizozemí a Číně. (Enhz'in, 2010) V současnosti je ředitelem *Národního muzea moderního umění*. Na výstavě *Mongol C'adraabal* vnímavým a osobitým způsobem zobrazuje vládce pouště, velblouda v říji. (*Letáček Mongol“ u'zesgelen*) Jeho plastiky jsou charakteristické souzněním s přírodou a vyzařují energii.

14.-17.⁹²

<92>Vlastní foto. Všechny fotografie uvedené v části o C'adraabalovi jsem pořídila na výstavě *Mongol*, která proběhla ve dnech 26.9. až 2.10. 2012 v galerii *UMA*.

3. 1. 6 Mathieu Gabarra a pneumatiky ze stepí

V Ulaanbaataru, který je dnes kosmopolitním městem, působí i mnozí zahraniční umělci. Nejvýraznější osobností je v současnosti Mathieu Gabarra, kterého díla i samotní Mongolové vnímají jako součást mongolského umění, jak jsem pozorovala během našeho rozhovoru, u něhož byli přítomní i mongolští sochaři, kteří s Mathieuem sdílejí společný ateliér. S některými z nich Mathieu o několik dnů později vystavil svá díla na společné výstavě s názvem *Nomádská mysl v Ulaanbaataru*. Mathieu je francouzský sochař, který přišel do Mongolska pěšky. Umění nikdy nestudoval. Říká, že nejdůležitější dovedností, která by měla být u žáků v evropských školách rozvíjena je kreativita, což je však často opomíjeno. Mathieu považuje za tři hlavní součásti procesu tvorby myšlenku, materiál a techniku. Sám začínal prací s kamenem, po příchodu do Mongolska však objevil kouzlo kombinování mnohých přírodních materiálů. (Gabarra, ústní sdělení, leden 2013) Jeho díla *Totem vlka*⁹³ a *Jak*⁹⁴ jsou tvořeny z *argalu*, hlíny, vápna, dřeva, rohů, kůže, pneumatik, plstě, kovu, barevných kamínků z nepovedené turecké fontány a jiných materiálů. Je to tedy *holimog*.⁹⁵ Během našeho rozhovoru se na nedalekém stolku vaří *buuzy*,⁹⁶ Mathieu v bílém *deelu* vysvětluje svůj postup a používá mnoho mongolských slov, která neumí nahradit pojmy jiného jazyka. Je vidět, že se s Mongolskem plně sžil a taky jeho materiály nejsou nalezeny ani použity nahodile. Každý z nich má svou historii, je plodem určitého setkání tady v Mongolsku. Realizace sochy dala těmto drobným věcem, které našel na cestách nový smysl a život.⁹⁷ Některé části dřeva na *Totemu vlka* jsou z *toona*⁹⁸ vnitromongolské jurty. Mathieu říká, že když do Vnitřního Mongolska přišli Číňané, donesli s sebou pušky a svým bezohledným chováním silně narušili rovnováhu v přírodě a způsobili tak ekologickou katastrofu. Vlk je důležitý, protože když je ve stepi příliš mnoho svišťů, gazel, a dalších živočichů živících se trávou, step pustne a dobytek hladoví. Proto dnes Mongolové vnitřního Mongolska musí kosit trávu a dokrmovat jí svůj dobytek, aby nezahynul. Provázek,

<93>*C'onon su'ld*. Tento název se od sochaře dovídám v jeho ateliéru. Na výstavě, která probíhá o dva týdny později, se objevuje jeho modifikovaná podoba *C'oniin totem*.

<94>*Sarlag*.

<95>Mong. směs. V Mongolsku se používá pojem *holimog tehnik*, který odpovídá anglickému *mixed media* a českému smíšená média.

<96>Mongolské tradiční jídlo.

<97>V popisku díla na výstavě se objevuje text: „*Chaque élément composant cette sculpture est le fruit d'une rencontre ici... Ils nourrissaient mes voyages, ma personnalité, mon bagage. La réalisation de cette sculpture a donné une raison, une vie à ces petites choses... me rendant complice de cette histoire.*“ V anglickém jazyce: „*Each component of this sculpture is the fruit of a meeting here (in Mongolia)... They nourish me during my travels, my personality and my luggage. The realization of this sculpture gave a mason, a life to that little things found along the way. Linked me to that story.*“

<98>Část dřevěné konstrukce jurty. Střešní okno.

kterým se tráva svazuje, je taky součástí sochy. Samotné dílo je inspirováno knihou Jiang Ronga *Totem vlka* vyprávějící o trávě a o vztahu nomádů a vlků. Pneumatika, na které vlk stojí, pochází z kola nákladního vozu Mathieuova přítele. Než našla své místo pod vlčími tlapami, přežila mnoho cest ve stepích. Mathieu rád pracuje s pneumatikami. Ve stepi je jich mnoho, protože když je řidiči vymění, neberou je s sebou, ale nechají je na místě. Pro Mathieua to však není rušivé, vnímá je jako součást mongolské přírody. Modré kamínky jsou z turecké fontány v turecké části Ulaanbaataru. Tato fontána se stavěla na podzim, ale zima přišla příliš rychle, cement zmrznul a kamínky vypadaly. Modrá barva také přidává vlku na feminitě a je důležitá i jako symbol Mongolska. Modrý je i *hadag* u vlčí hrudi. Zvláštností věcí použitých jako materiál je i to, že po začlenění do sochy se často přemění na něco jiného. Například z paroží soba se tak stává roh jaka. Druhou zásadní okolností vedle materiálu je pro Mathieua kontrast. Kontrast materiálů, barev, světla, kontrast vyplněných a dutých částí. (Gabarra, ústní sdělení, leden 2013)

V současnosti Mathieu tvoří v budově na okraji Ulaanbaataru, která patří umělci Bazovi a je obývaná jím a jeho přátely. Tato budova byla sirotčincem, později ruským obchodem, až se nakonec stala útočištěm umělců, kteří tady žijí a tvoří. V době rozhovoru se Mathieu připravoval na společnou výstavu sedmi mongolských a sedmi francouzských umělců *Nomádská mysl v Ulaanbaataru*,⁹⁹ která začala 28. 1. 2013. Její součástí jsou i sochy *Totem vlka* a *Jak*. Jako mnohé dnešní ulaanbaatarské výstavy, i tato veřejnosti představí mnoho druhů umění včetně *performance*, fotografie, sochy a instalace.

Mathieu se účastní i projektu tvorby art-village ve čtvrti O'lziit, vesnice pro umělce, jejíž model se objevuje i na výstavě. Jako autoři jsou uvedeni „Bukho, Kholbo, Mata¹⁰⁰ a Rose“. Jako mnohé zajímavé umělecké počiny, i tento pramení z iniciativy spolku *Blue Sun*. Záměrem projektu je poskytnout zázemí pro současné umění vytvořením kulturního centra na pomezí města a stepi. Hlavní budova je inspirována *tulag*,¹⁰¹ který je součástí ohniště nacházejícího se v centru jurty. Pro skupinu umělců je totiž umění ohněm v srdci společenského života. V tomto centru se nachází výstavní síň, která je obklopena knihovnou, zimní zahradou a kavárnou. O něco dál jsou

---

<99>Název výstavy byl uveden v anglickém a mongolském jazyce: *Nomadic spirit in Ulaanbaatar / Nu'udalc'nii uhaan Ulaanbaatar hotnoo*.

<100>Přezdívka Mathieuva.

<101>Mong. Trojnožka. Trojnožka, na které je postavena píčka, je centrem a duší obydlí. Z tohoto důvodu je posvátná a nesmí se překročit nebo se jí dotknout nohou. Podobný význam mají i další součásti jurty, které se nacházejí v jejím středu: *bagana*, podpěrný sloupy, *toonoo*, kruhová stropní konstrukce a *o'rh*, plstěná pokrývka nad *toonem*. (Oberfalzerová, 2006, s. 65)

roztroušeny individuální prostory. Všechny budovy mají být vytvořeny převážně z nalezených materiálů, jmenovitě jsou uvedeny pneumatiky, hlína, vápno, *argal*, sklo, dřevo a kámen. Vesnice by měla být soběstačná i v oblasti energií, využívajíc i větrnou a solární. (Propagačné materiály k výstavě *Nomádká mysl v Ulaanbaataru*)

Mathieuovy sochy mají blízko k *land art*, který je druhou oblastí Mathieuova zájmu. *Land art* je druh umění, ve kterém se umělecká díla tvoří na přírodních místech, která jsou těžko dostupná a nepřetvořená zásahem člověka. Pro Mathieua má *land art* speciální význam i proto, že jako specifický druh umění má velmi blízko k cestování, nebo i kočování a nomádkému životu. V rámci něho zmiňuje i výhodu práce s pneumatikami, k jejichž přetváření stačí nůž. (Gabarra, ústní sdělení, leden 2013) Dalším umělcem, který se v Mongolsku věnuje *land artu* je D. Batholboo.

Mathieu říká, že jeho inspirací jsou všichni sochaři, například Ousmane Sow ze Senegalu a Andy Goldworthy ze Skotska. (Gabarra, ústní sdělení, leden 2013)

18. Gabarra: *Totem vlka*, 2012.¹⁰² 19. Gabarra: *Jak*, 2012

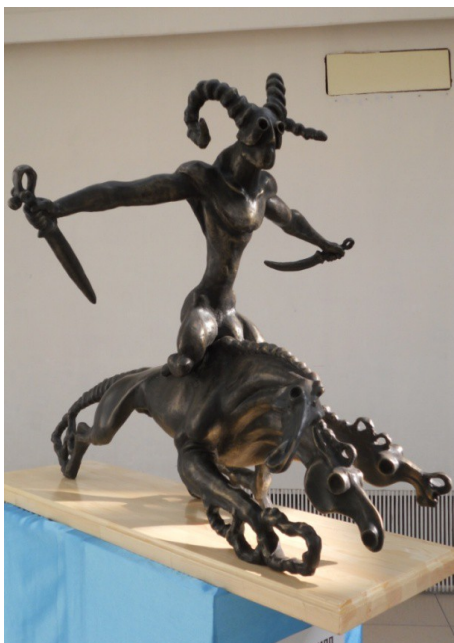

20., 21. Model art-village

<102>Vlastní foto. Fotografie uvedené v části o Mathieuovi jsem pořídila v jeho ateliéru počas rozhovoru a na výstave *Nu'udalc'nii uhaan Ulaanbaatar hotnoo*, která proběhla ve dnech 28. 1. 2013-3. 2. 2013 v *Mongoliin Uran Zurgiin Galerei*. Oficiální anglický název galerie je *National Modern Art Gallery of Ulaanbaatar*; z literatury je možné usoudit, že odpovídajícím českým názvem by mohl být *Národní muzeum moderního umění*.

3. 1. 7 Další díla

Sochaři se nejvíce věnují zobrazování zvířat, přírody, tradičního mongolského života a historických událostí. Jako materiál užívají převážně kovy, dřevo a kámen a v Mongolsku specifické kosti a plst. U kovů v poslední době získává na oblibě leštěná ocel.

22. O'lziisu'rnii Batsu'ren: *Šavle tengera*,¹⁰³ 2012 (bronz)

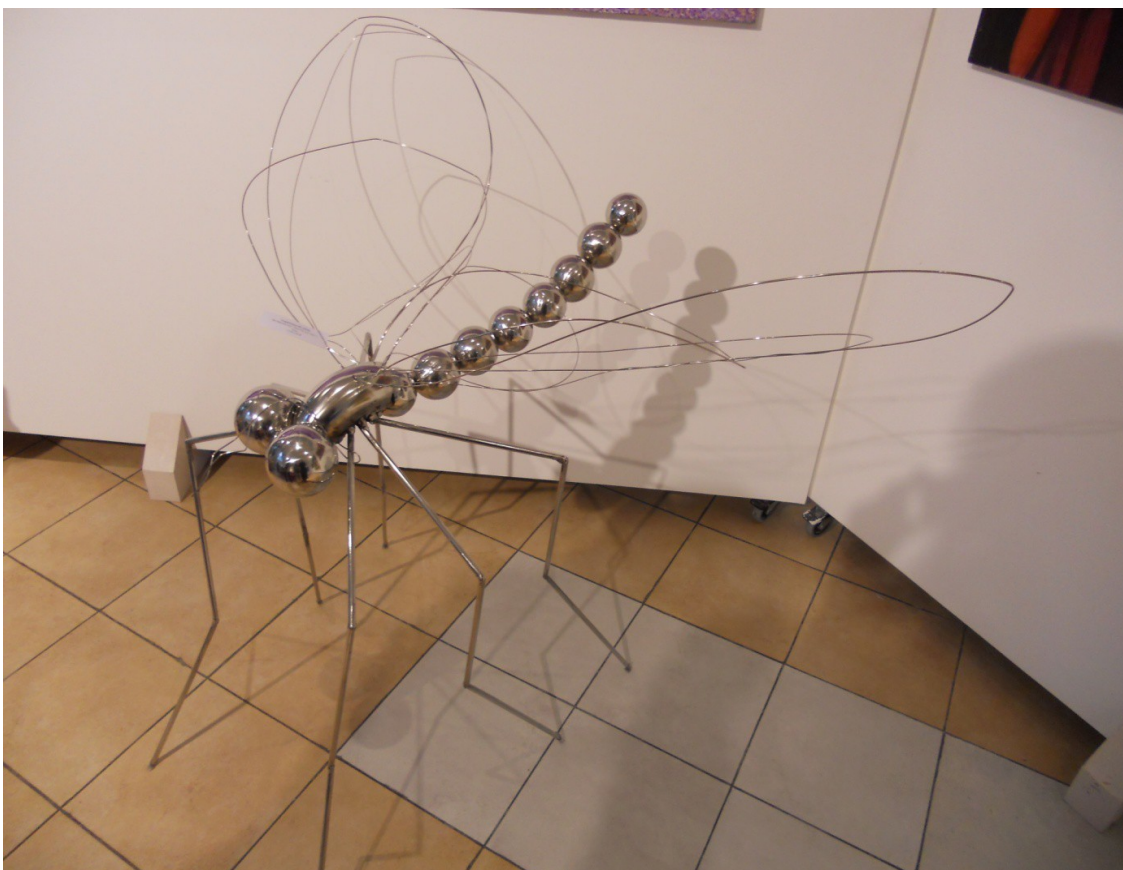

23. Sugariin C'uluunbaatar: *Lenin*¹⁰⁴ (book art)

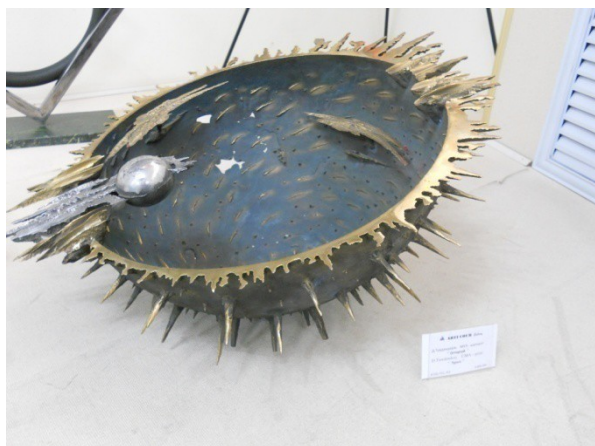
<103>*Tengeriin ild*. Vlastní foto.

<104>Sborník *Union of Mongolian Artists 2010*.

24. H. Uuganbayar: *Ranni slunce*,¹⁰⁵ 2011. (ocel)

25. D. Tu'vdendorz': *Vesmir*,¹⁰⁶ 2008 (bronz, hliník)

<105>O'gloonii nar. Vlastní foto.

<106>Ogtorgui. Vlastní foto.

3. 2 Instalace

Ve 20. století již pod pojem trojrozměrné umělecké dílo nespadá jenom socha vytvořená z tradičních materiálů výše zmíněnou přidávací nebo odebírací technikou, ale může jím být i předmět koupený nebo nalezený a nezměněný, jakož i předměty vytvořené různými moderními postupy.

Toto nové vymezování pojmu lze odvodit od konkrétních událostí v dějinách umění, přičemž za první mezník považují rok 1917, kdy Marcel Duchamp podepsal bílý porcelánový pisoár slovy „R. Mutt, 1917“, nazval ho *Fontaine* a vystavil ho, čímž ho de facto prohlásil za umělecké dílo. Bylo to vůbec poprvé, co se na výstavě objevil předmět koupený a nezměněný. Význam této události se projevil i v anketě pořadatelů britské Turner Prize v prosinci 2004, kdy pět set dotázaných kritiků, kurátorů a umělců prohlásilo pisoár Marcela Duchampa za nejvlivnější umělecké dílo 20. století. Tento první moment konceptuálního umění¹⁰⁷ způsobil, že se dnes můžeme setkat s nejrůznějšími formami umění, jako jsou neustlané postele, tající sněhové koule, plastické operace a chození v řadě za sebou; či s materiály jako mrtvé krávy, krev, rádiové vlny, programová data a kódy. (Toh, sborník k výstavě *Signature Art Prize 2008 Pacific Breweries Foundation*)

Druhým mezníkem byl rok 1964, kdy Arthur Dante napsal esej „*Svět umění*“, v níž prohlásil že to, co dělá *Brillo Boxes* Andyho Warhola, které byly k nerozeznání od těch prodávaných v supermarketu uměleckým dílem je to, jak byly pojaty a pochopeny na pozadí sdíleného historického a institucionálního kontextu, a tak formuloval tzv. *background theory*: „*Status uměleckého díla se tak již více nezaměřuje na vlastnosti projevené nebo vtělené do samotného objektu, ale do jeho relativních vztahů k širší, sdílené sociální síti, kterou tvoří další entity jako jsou kritici, kurátoři, muzea, galerie a obzvlášť publikum umělců.*“¹⁰⁸

Na nové vymezení uměleckého díla mají vliv i různá mezinárodní hnutí, které se v umění objevují od 70. let a které mají mnoho společného se sochařstvím. Patří mezi ně *op-art*, *land art*, *kynetické umění*, *body art*, *arte povera*, *happening*, *one man show a performance*. V Mongolsku má velký význam například *land art*, které přiblížím prostřednictvím umělce Batholboo. Ménierová poukazuje v *Světových dějinách umění*

<107>Umělecký styl, u kterého má hlavní význam idea díla, zatímco jeho realizace má jen význam podřadný.

<108>„*An artwork's status was no longer located in properties manifested or embodied in the object itself but in its relational properties to a wider, shared social and historical network, one inhabited by other entities like critics, curators, museums, galleries, and crucially, art audiences.*“ (Toh, 2008. *Signature Art Prize 2008 Pacific Breweries Foundation*, s. 16)

na neuchopitelnost a nedefinovatelnost současného sochařství slovy: „*Tak vedle sebe koexistuje skulptura stricto sensu a neméně silný proud, který se od dob kubismu snaží porušit tradiční kategorie.*“ (Ménierová, in: Chatelet, 2004, s. 529)

Za instalaci pro účely této práce považuji trojrozměrné umělecké dílo, které není vytvořené tradiční přidávací nebo odebírací technikou, ale takovými způsoby a postupy tvorby, které využívají různé sochařské materiály a jiná média k vytváření a přetváření prostoru, přičemž prostředky využívané v instalacích mohou být de facto libovolné a často má větší význam idea díla než jeho skutečná realizace.

3. 2. 1 Davaagiin Dorz'derem a život v lůně

Davaagiin Dorz'derem se narodil v roce 1981 v Mongolsku. V roce 1998 vystudoval *Odborné učiliště průmyslu a služeb*, v roce 2005 *Institut výtvarných umění*. Vystavuje od roku 2004 v Mongolsku, Švýcarsku, Francii, Hong Kongu, Singapuru, Taiwanu a jiných zemích. Je jedním z mongolských umělců, kteří experimentují s konceptuálními prostředky¹⁰⁹ včetně rozsáhlých instalací v otevřeném prostranství.

Na výstavě k programu *Asia Pacific Breweries Foundation Signature Art Prize 2008* v Singapuru byl umělec oceněn za dílo *Hlas v prostoru*.¹¹⁰ Tento program byl uzpůsoben současnému výtvarnému umění v Asii, ve kterém umělci využívají nové prostředky a materiály, experimentují s různými způsoby vyjádření, přesahují do jiných disciplin, od hudby přes divadlo až k vědě a mažou hranice mezi kategoriemi. Soutěž byla proto otevřena všem dílům bez ohledu na prostředek, téma nebo velikost.

Dílo *Hlas v prostoru* zobrazuje život plodu před narozením, který je podle autora nejsvobodnějším a nejpokojnějším stavem, jakého lze vůbec dosáhnout. Davaagiin Dorz'derem si myslí, že i když je plod uzavřen v omezeném prostoru v děloze, jeho vědomí existuje v mnohem větším, neohrazeném prostoru a devět měsíců strávených v matčině děloze tak odpovídá celému životu. Dítě, které se má narodit, tedy žije v jakémsi vnějším světě, připravujíc se na přechod ze života v lůně do života ve světě. Plod je podobný bohu, jelikož existuje ve svém vlastním vesmíru v přirozeném stavu a může slyšet vnitřní hlasy, které jsou lidem již zapovězené. Náš vesmír je zobrazen jako krabice, protože autor věří, že lidé jsou spoutáni a omezeni prostorem. Krabice je tudíž bránou do našeho světa, bránou, ve které dítě ztrácí svoji božskou podstatu. (Dorz'derem, sborník k výstavě *Signature Art Prize 2008 Pacific Breweries*

<109>V originálu *conceptual media*.

<110>*The Voice in The Space*.

Foundation, sborník k výstavě)

Hlas v prostoru je vytvořeno z beraních rohů, kůže, papíru, dřeva a syntetického kamene. Dorz'derem pracuje s autentickými mongolskými materiály a zdařile využívá přirozenou strukturu, tvar a poddajnost těchto materiálů. I když jsou Mongolové známi svým úzkým spojením s přírodou a její důvěrnou znalostí, v mongolském moderním sochařství není inovativní využití organických materiálů až na několik výjimek, které se týkají především instalací nijak zvláště populární. K těmto výjimkám patří i níže zmínění Sedbazarin Ganzug, D. Batholboo, Z'argalsaihanii Anunaran a francouzský sochař Mathieu Gabarra, který v současnosti také působí v Ulaanbaataru. (viz 3.1.6.)

Dalším zajímavým dílem Dorz'derema je *Portrét*,¹¹¹ které skrze rentgenový snímek lidské lebky s cigaretovými nedopalky a popelem představuje nevšední formu portrétu. Dílo bylo prezentováno na výstavě *To'soolloos Bu'teel Hu'rtel*, která se zabývala současným uměním. Výstava zdůrazňuje, že současné umění je typické nejenom odchylováním se od standardních stylů a využíváním nejrůznějších prostředků včetně tradičního umění, *video art*, barev, vůní, zvuků, dřeva, lišejníku, hedvábí, novin a výstřižků z časopisů, ale i čím dál více naléhavěji se zajímá o ničení přírody, sociální nerovnost, politiku a jiné obavy z globalizace světa. (*To'soolloos Bu'teel Hu'rtel*, 2010) V Mongolsku tato témata vždy patřila k jakémusi společenskému tabu, o kterém se nemluvalo a už vůbec se nezobrazovalo prostřednictvím umění. Dnes však tabuizace opadává a tajná témata pomalu pronikají do umění právě ve formě instalací.

Autor o svém díle *Portrét* praví: „*Inspirace pro tvorbu Portrétu pochází z tomografie mozku mého dědy. Zatímco technologie nám umožňuje vidět lidskou kostru, do lidské mysli můžeme nahlédnout skrze myšlenky a lidské vztahy. Na základě této myšlenky jsem zavrhl tradiční pojetí portrétu a stanovil jsem si za cíl vytvořit nový koncept portrétu. Forma a význam mé kompozice spočívají v obyčejných věcech, které používáme každý den. Avšak tyto obyčejné věci se v mé práci staly ironickým klíčem k zobrazení člověka...*“¹¹²

<111>Ho'rog.

<112> „Ho'rog-Yarilclaga bu'teeliinhee sanaag o'voogiinhoo tarhinii tomografi olson yum. Tehnologiin tuslamz'taigaar hu'nii yasnii bu'tciig nevt harz' boldog bol hu'nii u'zel bodol, harilcaanii helberu'udiig oyun sanaanii u'udnees nevt harz' boloh yum. Ene sanaandaa tulguurlaz' hu'nii ho'rog gedeg togson helberees tatgalzaz', s'ine o'guulemz'iig bii bolgoz' zorilgo tavisan. End as'iglasan helber, tu'unii bu'tec aguulga ni bidnii o'dor tutam heregledeg engiin zu'ls bilee. Gevc' edgeer engiin zu'ls maani bu'teeld tusingdan huvi hu'niig ilerhiileh yogt aguulgatai tu'lhuur bolon huvirsan yum...“ (Dorz'derem, in: *To'soolloos Bu'teel Hu'rtel*, 2010, s. 41).

26. Davaa Dorz'derem: *Hlas v prostoru*, 2008. (beraní rohy, kůže, papír, dřevo a syntetický kámen)¹¹³

27. Davaa Dorz'derem: *Portrét*, 2009. (světelná krabice,¹¹⁴ rentgenový snímek)¹¹⁵

<113>Sborník k výstavě *Signature Art Prize 2008 Pacific Breweries Foundation*.

<114>V originálu lightbox.

<115>*World Sculpture News*, 2011.

3. 2. 2 Sedbazariin Ganzug a láska k tradici

V roce 2011 proběhla v hongkongské galerii *Hanart Square* výstava s názvem *Modern Mongolia: From Steppe to Urban Dynamics*.¹¹⁶ Svá díla zde prezentovali Dugarsu'rengiin Batzorig, Sereeteriin Dagvadorz', Sedbazariin Ganzug a Davaagiin Dorz'derem. Uplynuly dvě dekády od doby, kdy dostali mongolští umělci možnost začít svobodně tvořit a vyjádřovat se způsoby, které jim socialistický realismus po dlouhou dobu odpíral. Zmíněná hongkongská výstava odhaluje nové vize, které se v během tohoto období v současném mongolském trojdimenzionálním umění objevily a zdůrazňuje roli instalací jako významného prvku, který spojuje tradiční a současnou tvář mongolského umění. Podle autora článku o této výstavě Iana Findlaye se v instalacích skrývá dynamika, která ovládne představivost a emoce diváka mnohem víc než tradiční socha, a proto nám umožňují vnímat mongolskou kulturu mnohem příměji. Tato výstava s pracemi vyzařujícími vizuální syrovost a emocionální otevřenost je dle mého mínění jedním z významných milníků současného umění.

Jednou z vystavených prací byl Ganzugův *Východ*,¹¹⁷ kterou umělec představil kleče před ní nahý. Jeho konání před prací připomínající buddhistický chrám chatrného a sešlého vzhledu bylo působivé a podle Findlayových slov donutilo publikum přemýšlet o síle tradice v mongolské kultuře. *Východ* je vytvořen ze dřeva. Jeho další instalace na stejné výstavě se jménem *Couseeration* zahrnovala kůstky *s'agai* v kovové skříni také vyjadřovala autorovu touhu po zachování tradic a tradičních hodnot v moderním světě. (Findlay, 2011)

28. Sedbazarin Ganzug: *Východ* (dřevo)¹¹⁸

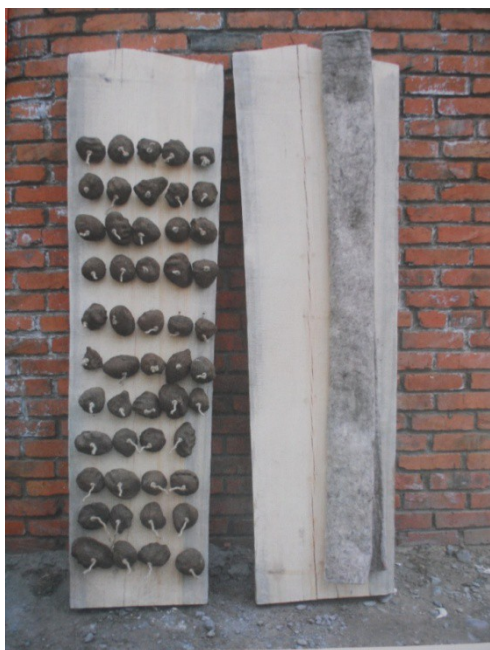
<116> Moderní Mongolsko: Od stepi k městské dynamice.

<117> *Exit*.

<118> *World Sculpture News*, 2011.

3. 2. 3 D. Batholboo a tráva s vodou

D. Batholboo je umělec, který při práci využívá přírodní materiály, jakými jsou voda, dřevo, bláto, *argal*, plst a kámen. Jeho doménou je výše zmíněný *land art*, umění spjaté s krajinou, ale věnuje se i instalacím. I jeho instalace vypadají více jako dílo přírody nežli člověka. Svá díla představil veřejnosti na výstavě *O'VS-US*,¹¹⁹ která proběhla v Ulaanbaataru v roce 2011. Svou schopností vyjádřit tradiční témata originálním moderním způsobem přitahuje umělec pozornost veřejnosti v Mongolsku i

v zahraničí. Samotná výstava *O'VS-US* se věnuje soběstačnému způsobu života kočovníků, *tavan hos'uu mal*,¹²⁰ přírodním podmínkám, vizi mongolského časoprostoru a kultury. Její název vyjadřuje dokonalou znalost přírody, kterou Mongolové nasbírali za tisíce let žijíce v souznění se zemí, která je neustále měněna čtyřmi ročními obdobími, a v neustálém dialogu s hvězdnou oblohou nad ní. Tráva a voda jsou také tím, co pět druhů dobytka potřebuje nejvíc k životu. (Sborník *O'VS-US Grass & Water 2011*)

29. D. Batholboo: *1x51 neboli posel*,¹²¹ 2011. (argal, dřevo, plst, smíšená technika)¹²²

30. D. Batholboo: *12 měsíců 1 rok.*,¹²³ 2011. (argal, dřevo, smíšená technika)¹²⁴

<119>Mong. tráva a voda. Byl také jedním z vystavujících na výše zmíněné výstavě *Nu'udalc'nii uhaan Ulaanbaatar hotnoo*.

<120>Mong. pět čumáků, což značí pět druhů dobytka: skot, ovce, kozy, koně a velbloudi.

<121>*1x51 buyuu elc'*.

<122>Sborník *O'VS-US Grass & Water 2011*.

<123>*12 sar 1 z'il*.

<124>Sborník *O'VS-US Grass & Water 2011*.

3. 2. 4 Z'argalsaihanii Anunaran a teplo domova

Z'argalsaihanii Anunaran, která se věnuje především současnému umění, používá nové prostředky vyjádření a inspiruje se mnohými zahraničními umělci, přitom však vyjadřuje svoji silnou spjatost s tradičním životem a je typickým příkladem současné mongolské umělkyně. K jejím motivům patří především život plodu před narozením a lidská postava, přičemž sebe samu často zobrazuje jako ženu s parožím. V zobrazování postavy se inspiruje i rakouským expresionistickým malířem Egonem Schielem. Zajímavé je její zobrazení života plodu. Na jejích malbách bývá nenarozené dítě obklopeno liškami a plstěnými hračkami. Anu říká, že když se v Mongolsku narodí dítě, jeho otec vyřeže ze dřeva malou lišku, která od něho svým obrovským chvostem odhání špatné sny a chrání tak jeho spánek. (Anunaran, ústní sdělení, únor 2013) V rámci forem umění se Anu věnuje malířství, sochařství, *performance* a výrobě plstěných hraček. V jejím bytě se uprostřed pokoje nachází její instalace *Sen* tvořená *toonem*, z kterého visí plstěné hračky. Ze vši její práce vyzařuje rodinné štěstí a teplo domova.

31. Z'argalsaihanii Anunaran.¹²⁵ *Sen*¹²⁶

<125>Fotografie byla získána od umělkyně.

<126>Zu'ud.

3. 2. 5 Ulambayariin Narbayasgalan a parlament na taliři

Ulambayariin Narbayasgalan je jedním z mála umělců, kteří se v Ulaanbaataru věnují tématu politiky. Narodil se v roce 1981 v Ulaanbaataru. V letech 1998 až 2001 absolvoval Institut národního umění, v letech 2001 až 2004 *Du'rsleh Uurlagiin Deed Surguuli*. (Narbayasgalanova brožura) Na svých dílech pracuje v ateliéru v komplexu *Uran Buteelch*¹²⁷ v 11. *horoololu*,¹²⁸ který se skládá z množství malých ateliérů, kde mají umělci své malířské a sochařské nástroje a postele.

Narbayasgalan říká, že tématu politiky se v Ulaanbaataru věnuje jenom pět nebo šest umělců a jsou to vždy jenom mladí lidé. (Narbayasgalan, ústní sdělení, leden 2013) Jednou ze zásadních událostí v oblasti umění orientovaného na politiku je společná výstava U. Narbayasgalana a E. Naidandorz'e, která proběhla pod názvem *4x1* v roce 2012. Význam této výstavy zdůrazňuje i H. Naranz'argal, ředitelka nevládní organizace *Globe International*, podle které „víme, že u počátků a průběhu jakýchkoli společenských změn stojí v čele umělci.“¹²⁹ Svě mínění podpírá také slovy amerického politického impresionistického exponenta Steva Lamberta, který tvrdil, že bez jakýchkoliv pochybností věří v moc umění měnit pohled veřejnosti na dění ve světě. C. Oyungerel, další z autorek předmluv k *4x1*, uvozuje svůj text jedinou krátkou větou: „*Namalovali pravdivá slova.*“¹³⁰ Líbí se jí, že i když si talentovaní umělci mohli zvolit jednodušší cestu a namalovat krajinky pro dekoraci luxusních domů, neučinili tak a raději se rozhodli ukázat všem pravdivý obraz současného světa. (Oyungerel, in: Propagační letáček k výstavě *4x1*, 2012, s. 4)

Samotná Narbayasgalanova díla odhalují přímým, nekompromisním způsobem jeho pohled na sféru moci a současný svět. Už samotné názvy říkají víc, než by si člověk přál slyšet: *Rozhořčení, Modrý stín, Rudý trůn, Zbylé věci, Zpustošená step*.¹³¹ Jeho sugestivní instalace a olejové barvy na plátnech zobrazují mrazivým stylem hladové tlamy se zuby, velká břicha a kusy syrového masa. Zpustošená step je znázorněna hromadou lebek v studených barvách. Obraz *Rozhořčení* podle autorových slov „*má být ukázán těm, co mají zacpané uši a neslyší křik, úpění a kňučení nahromaděných tlup vyčerpaných, vysílených, utrápených a zbídačených lidí.*“¹³²

<127>Mong. umělec.

<128>Územněsprávní jednotka.

<129>„*Gehdee niigmiin alivaa o'orc'loltiin ehen, yavcad uran bu'teelc'id manlaildag bolohig bid medne.*“ (Naranz'argal, in: Propagační letáček k výstavě *4x1*, 2012, s. 3)

<130>„*U'nen u'giig zurc'ee.*“ (Oyungerel, in: Propagační letáček k výstavě *4x1*, 2012, s. 4).

<131>*Hilen, Ho'h Su'uder, Ulaan Suudal, U'ldeh zu'uls, Taliin Ezgu'irel.*

<132>„*Yadarsan, zu'dersen, zovson, hoosorson, cuglasan, bo'ognorson hu'muusiin orilson, c'arlasan, gyaharsan, giinasaniig sonsohgu'i c'ihée taglasan, bo'gloson hu'muust u'zuuleh has'giraan.*“

Jiný obraz s názvem *Přirozenost* je tvořený hlavou ve tvaru dvou enormních břichů na talíři s ironicky vyznívající červenou kravatou. Červená kravata je něčím, co se v tvorbě Narbayasgalana a Naidandorz'e objevuje poměrně často. Je pro ně symbolem lidí, kteří mají důležité pozice ve sféře veřejné moci a v obchodních korporacích. (Narbayasgalan, ústní sdělení, leden 2013) Autor o obrazu říká: „*Je na první pohled zřejmé, že v talíři zvaném Parlament břichohlaví poslanci, jejichž svévole překročila rozumné meze, vytvářejí díry v zákonech, dělí si kořist a cpou se jejím masem.*“¹³³

32. Ulambayariin Narbayasgalan: *Volby*,¹³⁴ 2012 (smíšená media)

33. U. Narbayasgalan: *Rozhořčení*, 2012.¹³⁵

(Narbayasgalan, in: Propagační letáček k výstavě 4x1, 2012, s.19)

<133> „*Parlament geh tavgand gedsen tolgoit gis'u'udiin bu'ren erhet aas' arans'in herees heterc' hu'uliin coorhoi u'usgen talcan huvaalcaz' hemledeh ni nu'dend ilhen bolz'ee.*“ (Narbayasgalan, in: Propagační letáček k výstavě 4x1, 2012, s. 21)

<134> *Songolt*. Vlastní foto.

<135> *Hilen*. Propagační letáček k výstavě 4x1.

34. U. Narbayasgalan: camová maska¹³⁶

35. U. Narbayasgalan: *Přirozenost*, 2012.¹³⁷

36. U. Narbayasgalan: *Zpuštěná step*, 2012.¹³⁸

<136>Vlastní foto.

<137>*Arans'in*. Propagační letáček k výstavě 4x1.

<138>*Taliin Ezgu'irel*. Propagační letáček k výstavě 4x1.

3. 3 Dekorativní umění

Důležitou součástí sochařství je dekorativní umění. Umělcům zabezpečuje stálý zdroj obživy a pro veřejnost je relativně přístupné. Je to umění, které je určeno především k dekoraci a spojuje v sobě ornament a funkčnost. V Evropě se tato forma umění mimořádně rozšířila v 20. a 30. letech dvacátého století, kdy se začala uplatňovat i v průmyslu a řemeslné výrobě a vzniklo *art deco*. Tento dekorativní styl v sobě nese rysy mnoha směrů, především kubismu, futurismu a secese. Velký vliv na zpopulárnění *art deco* měla *L'exposition des Arts Décoratifs et Industriels*,¹³⁹ která proběhla v roce 1925 v Paříži.

V Evropě je dekorativní umění přijímáno s jistými rozpaky. I sochaři, kteří ho sami dělají, jakoby cítili potřebu se obhájit. Kupříkladu slavný pražský sochař Olbram Zoubek, autor posmrtné masky Jana Palacha, v pořadu České televize s názvem *Výtvarnické konfese* říká: „*Víte, vždycky vlastně velký umění bude doprovázet dekorativní umění. To je pro mě důležitá okolnost. A já si myslím, že tohleto dekorativní umění má taky smysl, že není nesmyslné. Ale zkuste před někým říct, že dělá dekorativně – to je nejhorší urážka. Já se k tomu hlásím, já dělám i dekorativní věci a hlásím se k tomu.*“ (Zoubek, in: *Výtvarnické konfese*, 14. 12. 2011.) V Mongolsku je přístup k tomuto „menšímu“ umění shovívavější a tolerantnější, je přirozenou součástí umění.

Největší množství dekorativních sošek je k dispozici v buddhistických obchůdkách a prodejnách se suvenýry. Jejich umělecká hodnota je však většinou velice nízká.

37. G. Colmon: *Rodina*¹⁴⁰

38. Cedenii Cagaano'vgon: *Mongolské šachy*, 1995¹⁴¹

<139>Mezinárodní výstava moderní uměleckoprůmyslové výroby.

<140>*Ger bu'l*. Vlastní foto.

<141>Sborník *Union of Mongolian Artists 2010*.

39. Cereniin Yadamz'av: *8 koní*, 2006. (roh, dřevo)¹⁴²

40. Cengelc'uluunii Baatarsuuri: *Tanečníci*, 2008. (kov)¹⁴³

41. Nyamiin Bavuuz'av: *Přelud*, 2009 (dřevo)¹⁴⁴

42. Dembereliin Turtogtoh: *Bůh* (dřevo)¹⁴⁵

3. 4 Několik poznámek k sochařskému vzdělání

První přípravná umělecká škola byla v Mongolsku založena v roce 1945. V moderním Mongolsku má tedy výukový systém v oboru umění více než šedesátiletou tradici. První vyšší školou je *Du'rsleh Urlagiin Deed Surguuli*¹⁴⁶, která se v roce 2009

<142>Union of Mongolian Artists 2010.

<143>Union of Mongolian Artists 2010.

<144>Union of Mongolian Artists 2010.

<145>Union of Mongolian Artists 2010.

<146>Vysoká škola výtvarných umění.

stává součástí *Mongol Ulsiin Soyol Urlagiin Ih Surguuli*¹⁴⁷ pod názvem *Du'rsleh urlagiin Ih Surguuli*¹⁴⁸.

3. 4. 1 Žáci Su'hbaatariin Badrala

Odpovědnost za výchovu nové generace sochařů na této škole v současnosti spočívá na profesoru Su'hbaatariin Badralovi. Na celé škole studuje asi 500 lidí. Samotný obor sochařství má 4 třídy, ve kterých studuje celkem 28 osob. Na otázku, zda se tolik umělců dokáže v oboru uplatnit, odpovídá Badral, že rozhodně ano. O umělce je prý velký zájem, jejich díla si kupují „biznismeni“ a sběratelé z Mongolska i ze zahraničí. Mnozí vyrábějí suvenýry nebo odcházejí do Číny, Itálie, Koreje, Japonska, Ruska, Turecka a Ameriky. Badral říká, že jeho žáci se věnují tradičním i moderním druhům sochařství a dekorativního umění. K jejich tématům a výrazovým prostředkům patří zvíře, člověk, tradiční život, náboženství, *tenger*, sen, instinktivní a intuitivní poznání, skrytý svět, symbol, hyperbola, abstrakce a generalizace. (Badral, ústní sdělení, duben 2013) Následující fotografie zobrazují prostory, ve kterých probíhá výuka.

43.¹⁴⁹

44.

<147>Mongolská vysoká škola kultury a umění.

<148>Institut výtvarných umění.

<149>Vlastní foto. Pořídila jsem i ostatní fotografie uvedené v části Několik poznámek k sochařskému vzdělání.

45.

46.

3. 4. 2 Žáci Anu a Zaye

Malířky Z'argalsaihanii Anunaran a Zaya Ebileg jsou vyučujícími výtvarné výchovy na základní škole. S výsledky práce jejich žáků se mohla veřejnost obeznámit ve dnech 10. až 13. prosince 2012, kdy v galerii *Green Horse* Zhanabazarova muzea proběhla výstava dětského umění s názvem *Hog bolgon hog bis*'.¹⁵⁰ Jejich práce uvádím, abych ukázala, jak vypadá tvorba nejmenších mongolských umělců. Zároveň je pozoruhodné, do jaké míry se současná umělecká scéna věnuje environmentálním otázkám.

47.

48.

3. 4. 3 Zahraniční vzdělání

Od šedesátých let začínají sochaři studovat v krajinách jako je Rusko, východní Německo a Československo. Tito sochaři rozšiřují rozmanitost uměleckých výrazů a

<150>Není smetí jako smetí.

dosahují vyššího stupně individuality. Pro manifestaci rozsahu působení těchto vlivů uvádím statistiku studia v zahraničí sestavenou podle sborníku *Union of Mongolian Artists 2010*, který obsahuje díla nejlepších umělců za poslední desetiletí. Pro lepší možnost srovnání zmiňuji všechny uvedené žánry umění.

V sborníku je zahrnuto 318 umělců. Malířů je celkem 189. 43 z nich studovalo v Rusku. Nejoblíbenějšími školami v Rusku byla *Akademie výtvarných umění I. E. Repina* v Sankt Petěrburgu, kde studovalo 20 malířů a *Surikova akademie výtvarných umění* v Moskvě, kde jich studovalo 18. Šest malířů získalo vzdělání v Československu, pět v Bulharsku, několik dalších v Německu, Polsku, Holandsku, Číně, Japonsku, Ukrajině a Indii.

Malířů specializovaných na styl *Mongol Zurag* je celkem 16. V zahraničí studoval jenom jediný, konkrétně v Německu.

Sborník uvádí 20 grafiků. Sedm z nich navštěvovalo školy v Rusku, tři v Číně, Bulharsku a na Ukrajině. Z ruských škol byl pro grafiky nejoblíbenějším *Stroganoff institut industriálních a výtvarných umění v Moskvě*, kde jich studovalo pět.

Dekorativnímu umění se věnuje 56 osob. Šest z nich získalo vzdělání v Rusku, tři v Československu, dva v Číně, jeden v Německu a jeden na Ukrajině.

Uvedených sochařů je celkem 37. V Rusku studovalo 16 sochařů, několik dalších studovalo v Číně, Československu, Polsku a Vietnamu. Nejoblíbenější ruskou školou byla *Akademie výtvarných umění I. E. Repina* v Sankt Petěrburgu, kde se vyučilo 10 sochařů.

3. 5 Několik poznámek k celkovému vzhledu Ulaanbaataru

Historie Ulaanbaataru začíná v roce 1639, kdy bylo postaveno sídlo *O'ndor gegeena* Zanabazara. Poté se město rychle mění – z původního názvu O'rgoo se přejmenovává na Ih hu'ree, Niislel hu'ree a konečně Ulaanbaatar, také sedmnáctkrát překočuje, až se nakonec usídli mezi čtyřmi posvátnými horami v údolí řeky Tuuly. Tímto definitivním usazením, ke kterému došlo před 150 lety, však změny nekončí. Město se neustále vyvíjí, a to zejména v posledních letech, kdy zde působí mnohé cizí vlivy a globalizace. Zatímco v předcházejících kapitolách jsem se zaměřila na samotné umělce, v této plně opouštím interiér a zajímám se o to, co se děje vně. Zejména veřejné sochařství a *street art* má významnou společenskou úlohu, proto by bez něho byl můj obraz umělecké scény nedostatečný.

V rámci monumentálních soch mají Mongolové obzvláště rádi sochy buddhistických božstev a Čingischána. U soch v životní velikosti převládají figury a zvířata. Ze známějších lze zmínit jezdeckou sochu Su'hbaatara, sochy Marca Pola, Ghándího, S. Zoriga či Beatles. Každou významnější budovu stráží párek lvů. Velkou část veřejných soch tvoří díla socialistického realismu, což se často stává objektem kritiky. Jedním z kritiků tohoto stavu je sochař N. Orgil, který v rozhovoru s redaktorem *Mongol news* říká, že se mu nelíbí množství nevkusných soch, které jsou v mongolských městech. Orgil si myslí, že dnes si může každý za pár *to'grogú*¹⁵¹ pořídit jakoukoliv sochu a umístit ji kamkoliv se mu zlíbí, což často skončí velkým nevкусem a nesouladem s okolní architekturou. Vzorovým příkladem je podle něho socha Yu.Cedenbala která se nachází za *U'DETem*.¹⁵² Říká, že když ji vidí zahraniční architekt, určitě si musí pomyslet, že mongolští sochaři jsou hloupí a musí se jim smát.

Níže uvádím příklady veřejného sochařství v Ulaanbaataru.

49. Jezdecká socha před sídlem vlády na Su'hbaatarově náměstí¹⁵³

50. Luvsani Bold: *Čingischánův monument*, 2006. (bronz, kámen). Socha před sídlem vlády na Su'hbaatarově náměstí

<151>Mongolská měna.

<152>*U'lsiin dramiin erdmiin teatr*. [Národní divadlo]

<153>Vlastní foto. Pořídila jsem všechny fotografie uvedené v kapitole Několik poznámek k celkovému vzhledu Ulaanbaataru kromě obrázků č. 60 a 65.

51. L. Ganhuuyag: *Památník Yu. Cedenbala*, 2001. (bronz, kámen). Socha stojí před U'DETem.

52. L. Boldův památník před *Národním historickým muzeem*. Na památníku je nápis *Mongolsko bez trestu smrti*.¹⁵⁴

53. Sousoší před *Vysokou školou pedagogickou*.

54. Před obchodním domem *UB Mart*, nedaleko *Centrální knihovny*. V centru památníku je vytesaný text dětské písně *Děťátko pojd' ke mně*¹⁵⁵ z roku 1956, jejímž autorem jsou D. Luvsans'arav a C'. Lhamsu'ren.

<154>Caaziin yalgui Mongol Uls.

<155>Maamuu naas' ir.

55. Barsboldiin Denzen: *The Beatles*. Památník stojí u cirkusu. Zesnulý John Lennon je zobrazen bez bot a bez pohybu.

56. Sousedí před *Muzeem historie přírody*. Mladí lidé jej často považují za nejvhodnější místo k vyznání lásky, proto je sousedí pokryté srdíčky s křídélky a nápisy jako „ $A \neq H = LOVE$; $K + A = LOVE$; $B + H = LOVE 247$ “ nebo „ $c + y + u = \text{найт}$ “.

57. Ledová socha v *Národním parku kultury a oddechu*

58. Socha v klášterním komplexu Gandanteg'enling

59. *Garuda*.¹⁵⁶ Socha v klášterním komplexu Gandanteg'enling.

Výsledkem první americko-mongolské spolupráce v oblasti sochařství je socha *Vlkem v srdci*.¹⁵⁷ Byla slavnostně odhalena 12.10.2012 v *Národním zahradním parku*, novém 1650 akrovém projektu v Ulaanbaataru. Je pět metrů vysoká, vytvořena z ocele, skleněných vláken a žuly. Oblečení postavy odkazuje na příliv investorů ze zahraničí, zatímco vlk symbolizuje sílu přírody a důležitost životního prostředí a tradic, které nesmí být zapomenuty. Projekt vznikl na základě spolupráce *FAILE*, *Mongolské*

Umělecké Rady,¹⁵⁸ *Národního zahradního parku*¹⁵⁹ a programu *Tiger Translate*, který je určen ke spájení Východu a Západu prostřednictvím kreativních projektů. Realizaci konceptu Charlieho Beckera provedl mongolský sochař Batmo'nh.¹⁶⁰

60. Batmo'nh: *Vlkem v srdci*, 2012.¹⁶¹

<156>Mong. hangardi. Mytický pták, který je důležitou postavou hinduistického a buddhistického náboženství a hlavní součástí erbu Ulaanbaataru.

<157>*Wolf Within*.

<158>V originálu *Mongolian Art Council*.

<159>V originálu *National Garden Park*.

<160><http://failesites.net/wolf-within-sculpture#0>

<161><http://failesites.net/wolf-within-sculpture#0>

Kritika veřejných soch se začíná řešit v roce 2012, kdy se novým primátorem stává E. Bat-U'ul, který krátce po zvolení prosazuje zákon týkající se nepřipustnosti existence komunistických soch v hlavním městě demokratického Mongolska. V říjnu 2012 tak mizí z centra Ulaanbaataru sochy Lenina a Žukova, v následujících letech Bat-U'ul plánuje odstranění sochy Su'hbaataru ze Su'hbaatarova náměstí.¹⁶²

61. říjen 2012

62. listopad 2012

K podivuhodnostem socialistické éry, které Ulaanbaatar zřejmě tak brzy neopustí, jsou plastiky zvířátek a zeleniny na dětských hřištích.

63. Desátý horoolol

64. Nalaih.

¹⁶²<http://sonin.mn/news/politics-economy/6298>

Veřejné sochy však nezahrnují veškeré umění, se kterým se lze v ulicích setkat. Proto je nutné zabývat se širším pojmem – *street art*, který zahrnuje také instalace, graffiti, stencil, *wheatpasting*, nálepky, plakáty a jiné druhy umění. Tento termín je typicky užíván k odlišení současných uměleckých děl na veřejných prostranstvích od teritoriálních graffiti, vandalismu a korporálního umění. Hlavní úlohou uměleckých děl patřících k *street art* je komunikace s veřejností. Jedním z nejznámějších mongolských *street artistů* je B. Azbayartai, jehož uměleckým jménem je A. K. A. Mazaalai. Rozhovor s tímto umělcem se objevuje v listopadu 2012 v časopisu *Niisleg guide*, který se zabývá především nejnovějším zbožím v obchodech s módním zbožím a společenskými akcemi.

Umělec Mazaalai vystudoval obor *Mongol Zurag na Du'rsleh urlagiin deed surguuli*. Poté se začal věnovat výzkumu ohledně role sochy, konstrukce, mozaik a obrázků na zdech v ulicích města, a tím, jak tyto umělecké projevy působí na společnost. *Street art* je podle něj důležitým prostředkem, kterým dnešní mládež vyjadřuje své názory, přičemž sám pracuje se stencilem. (Mazaalai, in: Naranzul, 2012, s. 45-50) Objevení se tak rozsáhlého článku jakož i jeho obsah podtrhuje význam *street art* v Ulaanbaataru. To je tady s výjimkou veřejného sochařství ještě pořád v mnohých ohledech novou formou umění, avšak poměrně rychle nabývá významnou roli v rámci současné umělecké scény.

Jelikož Mazaalai se v současnosti věnuje především stencilu, považují za nutné několika slovy vysvětlit, o co se vlastně jedná. Stencil je tenká fólie materiálu, kterým může být papír, umělá hmota nebo kov s vyřiznutými písmeny nebo designem a je užívána k přenesení těchto písmen nebo designu na povrch pod ní aplikací barvy přes vyřezané otvory. Design vytvořený prostřednictvím stencilu se také nazývá stencil. Možnosti, které poskytuje stencil jsou lákavé zejména pro „politické umělce“. Například anarchisticko-punková skupina *Crass* používala stencil v protiválečných, anarchistických, feministických a antikonzumních zprávách počas dlouhodobé kampaně v londýnském metru a na billboardech. Dalšími známými západními umělci jsou například Bleck le Rat a Banksy.

Mazaalai také zmiňuje výhody stencilu: Graffiti mají hezký tvar a barvy, avšak přečíst je a pochopit jejich význam je těžké. Stencily je naopak možné vytvořit za krátký moment, a přece jsou snadno pochopitelné a dokážou zprostředkovat i závažná poselství. Zdá se mu však, že mnoho ze stencilů se jenom slepě kopíruje a přebírá zahraniční, zejména západní elementy bez vložení jakéhokoli vlastního názoru či mongolského prvku, což je škoda. V současnosti umělec pracuje na stencilu jezdce

s názvem *Úplňkový policista*.¹⁶³

Podle slov Mazaalaie je mongolským průkopníkem *striit artu* Yo. Dalh-Oc'ir, který v roce 2002 začal dělat první „*Striit pablik art*“, když si na ulici postavil stánek a prodával lidem odhozené odpadky s mottem „*Není věci, která by pro člověka nebyla potřebná*.“¹⁶⁴ Dalh-Oc'ir byl prvním, kdo takovým způsobem začal komunikovat s veřejností. Druhým průkopníkem *striit art* je podle Mazaalaie D. Amgalan, který na severní stěně Centrální knihovny vytvořil mozaiku *Ten, kdo překročil kapitalismus*.¹⁶⁵ Později byla na místě postavena budova, která ji zcela zakrývá, avšak ve své době byla pro kolemjdoucí silným poselstvím. Dnes jsou v Ulaanbaataru dvě místa, kde je oficiálně povoleno provozovat *striit art* jako graffiti a stencil. Vzhledem k nízkému počtu těchto oficiálních míst umělci většinou svou práci provádějí ilegálně v noci, proto takový druh umění Mazaalai nazývá „*o'gloonii syurpriz*“¹⁶⁶ V dubnu 2012 také proběhl v Ulaanbaataru historicky první *Striit art festival*. (Mazaalai, in: Naranzul, 2012, s. 45-50)

Odhalení sochy *Vlkem v srdci* v roce 2012 doprovázelo *striit art* v pasáži vedle

první budovy *MUISu*.¹⁶⁷ Na stěnu byly nanесeny stencily dívky se skateboardem, symbolizující rychle se modernizující Ulaanbaatar jako kontrast k širé nezastavěné stepi. Mongolští umělci poté upravili šaty dívky svým vlastním stylem.¹⁶⁸

65. pasáž vedle první budovy *MUISu*¹⁶⁹

<163>Arvan tavnii cagdaa.

<164>„Hu'nd hereggu'i zu'il gez' baidaggu'i.“ (Naranzul, 2012, s. 45-50)

<165>Kapitalizmiig algasagc'.

<166> Ranné překvapení.

<167>Mongolská státní univerzita.

<168><http://failesites.net/wolf-within-sculpture#0>

<169><http://failesites.net/wolf-within-sculpture#0>

66. Stencil neznámého autora u hotelu Ulaanbaatar

67. Stencil A. K. A. Mazaalaie naproti *Du'rsleh Urlagiin Ih Surguuli*

68. - 71. Stejně jako v evropských městech, většinu ulaanbaatarských zdí pokrývá graffiti a obrázky bez jakékoli umělecké hodnoty.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat oblasti trojrozměrného umění v Ulaanbaataru, které dosud nebyly systematicky zpracovány. Vycházela jsem z podkladů získaných z teoretické literatury a z vlastního terénního výzkumu v Ulaanbaataru, jehož těžištěm bylo vlastní pozorování, návštěvy výstav a rozhovory s mongolskými informátory. Na základě těchto podkladů jsem prostřednictvím vybraných umělců vytvořila přehled námětů a způsobů tvorby umělců jakož i současných trendů, které se v jejich dílech odrážejí a popsala jsem základní rysy a specifickou výtvarnou scénu v Ulaanbaataru v kontextu prostředí a souvisejících vlivů.

V jednotlivých kapitolách jsem se snažila podat reálný obraz situace trojdimenzionálního umění v Ulaanbaataru, konkrétně v oblastech tradiční sochy, instalace a dekorativního umění. Popis jsem doplnila o poznámky k sochařskému vzdělání a k celkovému vzhledu Ulaanbaataru.

Zatímco Evropa prošla vývojem, v jehož průběhu byly sochy často doplňkem architektury i samotnými sloupy, nomádský život na území Mongolska umožňoval téměř výhradně jenom výrobu děl malých rozměrů a ozdobných prvků užitných předmětů. Před 150 lety se v údolí řeky Tuuly usazuje Ulaanbaatar, město existující na pomezí života kočovného a usedlého, což poskytlo umělcům možnost získat zázemí, scházet se a tvořit monumentální sochy. Vývoj však byl po dlouhá léta zbrzděn socialistickým realismem. Navzdory dlouhému a pestrému vývoji, v průběhu kterého byli kočovníci v neustálém kontaktu s okolními i vzdálenými národy, se tak těžištěm sochařství stávají až léta následující po roku 1990, kdy proběhla demokratická revoluce a toho, co za tuto dobu Mongolové stihli, opravdu není málo. Dá se říct, že v současnosti není druh umění, který by sem ještě nepronikl. Velkou zásluhu na tomto rozkvětu má i studium velké části dnešních sochařů v zahraničí. Mimořádně zajímavé jsou druhy umění, které se v Mongolsku poprvé objevují až v posledních letech, například *land art* a *street art*.

I když galerie *UMA* pořádá výstavy věnované téměř výhradně malbě a soše, ostatní nekomerční galerie vycházejí vstříc současnému umění a na jejich výstavách se nejednou setkáváme s pestrou škálou nejrůznějších druhů umění od instalací, *performance*, *video art*, až k *street artu*.

Zvláštností Mongolska je, že tradiční umění existuje vedle moderního a těší se stejné oblibě. A i když je město jiné než step, Mongolové i tady zůstávají duchem nomády a nejdůležitějším tématem jsou pro ně zvířata. Jak říká B. Z'argalan: „*Koně*

jsou tak podstatnou součástí mongolské kultury a života, že téměř každý mongolský umělec v určitém bodě své kariéry koně zobrazoval.“¹⁷⁰ I figurativní umění přináší mnohem více jezdeckých soch, než je běžné v Evropě. Sochaři se pokouší co nejdokonaleji popsat a vyjádřit mongolskou přírodu, a to i za pomoci alegorie, symbolů, abstrakce, generalizace a dalších vizuálních prostředků. Umění sochařů v Mongolsku se nesnaží vyvolat dojem něčeho zvláštního, ale často je tak specifické, že se někteří znalci a umělci odváží použít i slova fantastika, když ne přímo jako charakteristický znak tohoto umění, tak alespoň v souvislosti s ním. V rámci moderního umění v současnosti sílí například témata ekologie a politiky. Tradiční a moderní umění se prolíná a jediným zásadnějším rozdílem mezi nimi je to, že zatímco díla tradičního umění patří převážně mezi užitá umění, například v podobě estetických prvků jurty a nástrojů, moderní umění se mnohem více projevuje v podobě krásného umění jako je socha nebo instalace, které už nenesou žádnou užitnou funkci.

Zajímavý je vztah mezi tradiční sochou a instalací, které se do jisté míry prolínají. Obě nesou určité výhody. Tradiční socha je ověřeným způsobem tvorby, je snadné s ní manipulovat a na trhu s uměním je o ni velký zájem. V instalacích je zas přítomná výraznější dynamika, která působí na představitost a emoce diváka víc než tradiční socha a často umožňuje lépe vyjádřit abstraktní témata a nová témata v umění, jako je vyzývání k uvědomění si nutnosti ochrany životního prostředí, upozorňování na sociální nerovnost a kritika moci a politiky.

U tradičních soch jsem uvedla sochaře Pu'revbata, Orgila, Badrala, Oc'irbolda, C'adraabala a Gabarru, jejichž díla demonstrují hlavní náměty a způsoby tvorby v této oblasti. Nejrozšířenějšími náměty jsou u všech z nich božstva, významné osobnosti, pastevcí a zvířata. Pu'revbat se svými trojrozměrnými mandalami představuje umělce-lamu, kteří i dnes existují vedle umělců-laiků. Laici se věnují světskému i buddhistickému umění, jako například Orgil, který čerpá inspiraci jak z děl evropských umělců, tak i z díla Zanabazara a následuje jak tradici lidových řemeslníků tak i *burhanc' lamů*. Badral při tvorbě těží ze své hluboké znalosti historie a tradic Mongolů. Naproti předchozím se Oc'irbold, a C'adraabal značně přibližují fantastice, což je tendence kterou lze vidět v menší či větší míře u velké části mongolských umělců. Gabarova díla s technikou *holimogu* se blíží k instalacím, jelikož klasické odebrací a přidávací techniky jsou v nich modifikovány začleněním nalezených předmětů se

---

<170> „Horses are such an important part of Mongolian culture and livelihood that almost every Mongolian artist has painted a horse at some point of his or her career.“ (Z'argalan, 2010)

specifickým významem, ani tyto nalezené předměty však neostávají nezměněné, ale nabývají nového významu a podoby a stávají se neoddělitelnou součástí sochy.

Do podkapitoly o instalacích jsem zahrнула umělce Dorz'derema, Ganzuga, Batholboo, Anunaran a Narbayasgalana. Díla Dorz'derema a Ganzuga demonstrují výhody instalace při zobrazování abstraktních námětů, jakými je život u uvedeného Dorz'deremova díla a tradice u díla Ganzugova. Batholboo a Anunaran představují dva umělce s opačnou orientací, z nichž jeden se soustřeďuje na svět „venku“, a druhý na svět „uvnitř“. Batholboo zobrazuje přírodu a spjatost kočovníka s ní, jeho *land art* s přírodou splývá a mění se spolu s ní, zatímco Anunaran se svými plstěnými hračkami zobrazuje hodnotu lidského života a mezilidských vztahů a teplo rodinného krbu. Narbayasgalanovy instalace slouží k zobrazování nového tématu, kterým je kritika politiky a moci, a ze zmíněných umělců nejvíce využívá přednosti instalace, která vyzdvihuje myšlenku díla před jeho provedením a inventivně pracuje s nalezenými a koupenými předměty.

„Velká umění“ provází umění „menší“, kterým je dekorativní umění nesoucí v Mongolsku omnoho větší význam než v Evropě.

Názvy děl umělců, jejich vizitky a propagační materiály bývají často jenom v anglickém jazyce. Tento fakt bych však nepřipsala ani tak westernizaci, jako spíše rozsáhlé aktivitě umělců na mezinárodní úrovni. Sochaři a jiní umělci se účastní mezinárodních výstav a mají mnoho zákazníků v zahraničí. Také nové umělecké směry se v mongolské literatuře objevují jenom v anglickém jazyce nebo v podobě angličtiny zapsané cyrilicí podle výslovnosti, například *land art*, *street art* a pod.

Ze specifík mongolského umění lze zmínit i zálibu v živých barvách, nebo propojenost obrazu a písma, což se však projevuje více v malbě.

Seznam použité literatury a informátorů

Publikace:

BADRAL, Cu'hbaatariin, 2005, *Morin huur ur du'rslel*. [Popis vývoje *morin huuru*.]"MCX" XX Kompani, Ulaanbaatar.

BALEKA, J., 2010, *Výtvarné umění Výkladový slovník (Malířství/Sochařství/Grafika)*. Academia, Praha.

BIRD, M., 1999, *Tematická encyklopedie Larousse, sv.4: Umění a literatura*. Albatros, Praha.

CHATELET, A. a kol., 2004, *Světové dějiny umění*. Larousse. Ottovo nakladatelství, s. r. o., Praha.

CULTEM, N.- O., 1984, *Iskusstvo Mongolii* [Umění Mongolska]. Izobrazitelinoje iskusstvo [Výtvarné umění], Moskva.

ČAPEK, J., 2009, *Knihy o umění - Nejskromnější umění/Málo o mnohém umění přírodních národů*. Triáda, Praha.

ENHZ'IN, C., 2010, *Union of Mongolian Artists*. Union of Mongolian Artists, Ulanbatar.

FINDLAY, I., 2011, A Changing Dynamite. In: *WORLD SCULPTURE NEWS. Volume 17 Number 3 Summer 2001*. Asian Art Press (International) Ltd., Hong Kong *Signature Art Prize 2008*. Singapore Art Museum, Singapore.

NARANZUL, B., 2012, „O'gloonii surprise“ Striit art [„Překvapení na ráno“ Striit art]. Str. 45-50 In: časopisu *NIISLEL GUIDE* [Průvodce hlavním městem], No 16 / 2012 arvan negdu'geer sar [listopad]

OBERFALZEROVÁ, A., 2006, *Metaphors and Nomads*. Triton, Praha.

RICEOVÁ, T. T., 1973, *Umění střední Asie*. Odeon, Praha.

SERZ'EE, Besu'd Z'ambaldorz'iin, 2011, *Mongol Oron Sudlal*. Soyombo printing, Ulaanbaatar

TROJAN, R., MRÁZ, B., 1990, *Malý slovník výtvarného umění*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.

YANZ'INDOLGOR, O. A., 2011, *Mongol helnii tailbar toli* [Mongolský výkladový slovník]. Monsudar, Ulaanbaatar.

Contemporary Art: From Imagination To Creation (To'soolloos Bu'teel Hu'rtel) [Od představy ke výtvoru]. Ulaanbaatar, 2010.

2004, *Mongolc'uudiin Tu'uh, Soyoliin Atlas*. [Atlas historie a kultury Mongolů.] Nu'udliin soyol irgens'liig sudlah olon ulsiin hureelen [Mezinárodní institut výzkumu

kočovnické kultury], Ulaanbaatar (Zejména kapitola BADRAL, S., BATC'ULUUN, L., URANBILEG, S., AMARBILIG, E., *Sochařství*, str. 242-255).

O'VS-US Grass & Water 2011 [Tráva a voda 2011]. Znanadu Art gallerei, Ulaanbaatar.

4x1 Joint Exhibition (4x1 uran bu'teeliin hamtarsan u'zesegelen) [4x1 Společná výstava], 2012

Signature Art Prize 2008 Pacific Breweries Foundation, sborník k výstavě
TSOLMONBAT, E., brožura, 2012

letáčky *Welcome to Gandantegchenling monastery, "Mongol" u'zesegelen*

propagační materiály jednotlivých sochařů: Cu'hbaatariin Badral, Dava Dorz'derem, Ulambayariin Narbayasgalan

Televizní programy:

Olbram Zoubek, Výtvarnické konfese, Česká televize, 14. 12. 2011.

Internetové zdroje:

Dashi Namdakov. In: Dashi-art [online]. Dostupné z: www.dashi-art.com

Highlights from the gallery. In: Mongoliin Uran Zurgiiin Galerei [online]. 10. 6. 2010 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://eng.art-gallery.mn/archives/1889>

Redakce. *Stovky soch na dně oceánu. Největší podmořská galerie na světě*. In: National Geographic [online]. 12. 2. 2012 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/detail/stovky-soch-na-dne-oceanu-nejvetsi-podmorska-galerie-na-svete-16607/>

Jill Harness. *The Art of Shadow and Light*. In: Mighty Optical Illusions [online]. 23. 4. 2012 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.moillusions.com/2012/04/the-art-of-shadow-and-light.html>

B. Z'argalan: *Eating sheep's head in Ulaanbaatar*. In: Yes dalan zurgaa [online]. 10. 1. 2010 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://english.esdalanzurgaa.mn/2010/11/10/eating-sheeps-head-in-ulaanbaatar/>

Mongolian teacher of Buddhism Purevbat receives Prince Claus Award. In: Mongolia-Web[online]. 2. 12. 2008, 02: 59 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.mongolia-web.com/2140-mongolian-teacher-buddhism-purevbat-receives-prince-claus-award>

Mongolian Teacher Of Buddhism. In: Mongolia-Attraction.com [online]. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.mongolia-attractions.com/mongolian-teacher-of-buddhism.html>

Burhanc' lam G. Pu'revbat. In: Amgalan Batz'ih byasalgal gegeerliin to'v TBB [online].

8. 7. 2012 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.wisdom-mon.mn/?q=node/129>

Uyanga, H. N. Orgil: *S'ariliin ho's'oo s'ig u'zemz'gu'i barimliig gudamz'ind tavihaa bolih heregtei*. In: O'noodor sonin[online]. 25. 8. 2011, 13:00 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.mongolnews.mn/w/22461>

Yavuu, C'. *E. Bat-U'ul Lenin, Z'ukoviin ho's'oonu'udiig buulgana*. In: Sonin.mn [online]. 21. 8. 2012, 09:37 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://sonin.mn/news/politics-economy/6298>

BuzaMoto. *Wolf Within Sculpture*. In: FAILE[online]. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://failesites.net/wolf-within-sculpture#0>

Zul, A. *80 tohoi o'ndor Maidar burhan zalna*. In: News Niislel[online]. 17. 8. 2011 [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.news.mn/content/77415.shtml>

Rioters Destroy Paintings, Musical Instruments and Theatrical Costumes in Mongolia. In: Artdaily.org [online]. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: http://www.artdaily.com/index.asp?int_sec=2&int_new=25062

Informátoři:

Mathieu Gabarra

Su'hbaatariin Badral

Ulambayariin Narbayasgalan

Z'argalsaihanii Anunaran

Zaya Ebileg